

התנ"ך המבואר שמות

עם פירוש
הרב עדין אבן-ישראל (שטיינזלץ)

שפע
למד את עמי

הוצאת קורן ירושלים

תוכן העניינים

הקדמה קצרה למהדורת 'התנ"ך המבואר'	11
טיבו של החיבור	13
מבוא לחומש שמות	16
ראשית השעבוד במצרים	19
ראשית קורותיו של משה	27
זעקת ישראל מעוררת גאולה	37
ההתגלות בסנה	37
יציאת משה ממדין למצרים	53
משה ואהרן במצרים - לפני פרעה ולפני עמם	57
השליחות המחודשת במצרים	65
המופת שקדם למכות	75
מכת דם	77
מכת צפרדע	81
מכת כינים	85
מכת ערוב	87
מכת דבר	91
מכת שחין	91
מכת ברד	93
מכת ארבה	101
מכת חושך	107
לקראת מכת בכורות ודברי סיכום	109
מצוות הקשורות ליציאת מצרים	113
מכת בכורות וגירוש ישראל ממצרים	125
הלכות שנאמרו לדורות לשמירת זכרה של יציאת מצרים	131
תחילת המסע במדבר	139
ישראל בים סוף	141
שירת הים	157
מסעות ראשונים לאחר ים סוף: מדבר שור, מרה ואילים	167
השָׁלוֹ והמן	171
מסה ומריבה	183
מלחמת עמלק	185

שמות

וארא

בא

בשלח

ביקור יתרו ועצתו	189
מעמד הר סיני	199
עשרת הדיברות	209
העם במעמד הר סיני	217
ציוויים נוספים	219
משפטים וחוקים	223
הבטחה ודרישה הקשורות לישיבה בארץ ולדרך אליה	263
ברית סיני	267
הציוויים על הקמת המשכן וכליו והקדשת הכהנים	275
קריאה לתרומה	
הציווי על הארון	
הציווי על השולחן	
הציווי על המנורה	
הציווי על יריעות הגג של המשכן	
הציווי על דפנות המשכן	
הציווי על מזבח העולה	
הציווי על החצר	
הציווי על הדלקת נר התמיד	
הציווי על בגדי אהרן ובניו	
הציווי על קרבנות המילואים	
הציווי על קרבן התמיד	
הציווי על מזבח הקטורת	
הציווי על מחצית השקל	
הציווי על הכיור	
הציוויים על שמן המשחה והקטורת	
העוסקים במלאכה	
הציווי על השבת	371
מעשה העגל ותוצאותיו	373
ההתגלות בנקרת הצור וחידוש הברית	395
כתיבת דברי הברית והורדתם לארץ	407
מצוות השבת	411
קריאת משה לתרומת העם	411
ביצוע המשכן, הקמתו וקידוש הכהנים	415
היענות העם	
האומנים המבצעים ושפע התרומה	
עשיית יריעות הגג של המשכן	
עשיית דפנות המשכן	
עשיית הארון	
עשיית השולחן	

עשיית המנורה	
עשיית מזבח הקטורת	
עשיית מזבח העולה והכיור	
עשיית החצר	
פקודי המשכן	
עשיית בגדי הכהונה	
סיכום והבאת המשכן אל משה	
הקמת המשכן וקידוש הכהנים	
כבוד ה' מלא את המשכן	463
הפטרת שמות	466
הפטרת וארא	482
הפטרת בא	490
הפטרת בשלח	502
הפטרת יתרו	518
הפטרת משפטים	524
הפטרת תרומה	536
הפטרת תצוה	543
הפטרת כי תשא	548
הפטרת ויקהל	560
הפטרת פקודי	568
הפטרת שבת ערב ראש חודש	576
הפטרת שבת ראש חודש	582
הפטרת פרשת שקלים	590
הפטרת פרשת זכור	596
הפטרת פרשת פרה	606
הפטרת פרשת החודש	610
מקורות והערות	619

התנ"ך המבואר

עם פירוש הרב עדין אבן-ישראל (שטיינזליץ)

	<p>שמות</p> <p>כה</p>	
<p>פרשת תרומה</p> <p>הציוויים על הקמת המשכן וכליו והקדשת הכהנים</p> <p>פרק כה – פרק לא פס' יא</p>	<p>תרומה יח וידבר ידוד אל-משה לאמר: דבר אל-בני ישראל לך כה ויקחו-לי תרומה מאת כל-איש אשר ידבנו לבו תקחו את-תרומתי: וזאת התרומה אשר תקחו מאתם זהב וכסף ונחשת: ותכלת וארגמן ותולעת</p>	<p>רצף הפסוקים מנוקד ומפוסק בטעמי המקרא על פי תנ"ך קורן</p>
<p>דברי ה' המתחילים בפרשה זו וכוללים גם את כל הפרשה הבאה, פרשת תצווה, עוסקים בעיקרם בציוויים הקשורים להקמת המשכן וכליו והקדשת הכהנים. הם נאמרו למשה במשך ארבעים היום וארבעים הלילה שבהם שהה בהר סיני, כפי שנאמר בפסוק החותם את פרשת משפטים, וככתוב בעניין: וראה ועשה בתבניתם אשר אתה מראה בהר.¹</p> <p>המשכן הוא מקום התגלותו של אלוקים, והוא בנוי במתכונת ביתו של אדם. לרהיטי הבית המוכרים ולכליו הבסיסיים – מיטה, כיסא, שולחן ומנורה² – קיימות מקבילות בכלי המשכן – הארון מגלם את המיטה או הכיסא; השולחן הוא כשולחן האוכל, שכן מונח עליו לחם משי, והמנורה משמשת לתאורה, כמנורת הבית.³</p>	<p>ב ויקחו לי תרומה. "לי" – לשמי: תרומה. הפקשה, יפרישו לי ממנונם נדבה: ידבנו לבו. לשון נדבה, והיא לשון רצון טוב, פיישניט פלעו: תקחו את תרומתי. אמרו רבותינו, שלש תרומות חמורות פחו: אחת תרומת פקע לגלגלת מהם החדניס, פמו שמשלש ב'חלה פקודי' (להלן פס-ס) ו'אחת תרומת המזבח פקע לגלגלת, לקפות לקנות מהן הקדנות צבור; ו'אחת תרומת המשכן נדבת כל חד ו'אחד שהתנדבו: שלש עשרה דברים החמורים פנעון פלם הנדכו למלאכת המשכן חו לבגדי פהנה פשתתקדק פהם:</p>	<p>את פסוקי התורה מלווה פירוש רש"י שהועמד לפי עדי הנוסח הטובים ואף נוקד לנוחות הקורא</p>
<p>רשימת החומרים המיועדים למשכן מכילה מגוון פריטים – יקרים וזולים. מתוכם כל אחד מתבקש לתרום כפי רצונו ויכולתו. אף על פי שחלק מהוצאות המשכן נלקחו מכל ישראל בשווה בתור מס, לא היה זה החלק המרכזי. עיקרו של המשכן בנוי על רצון טוב ורוח נדיבה.</p> <p>פרק כה א וידבר ה' אל משה לאמר, כך, במלים הללו: ב דבר אל בני ישראל, צווה עליהם, ויקחו לי, בעבורי, לשמי⁴ תרומה. מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי. כיוון שזוהי תרומה ולא מס, היא תלויה בנדיבות הלב.</p>	<p>ז והכלת. עמר עבוע פדס חלזון, ונבעו רק: ו'ארגמן. עמר עבוע מפנין עבוע פשמו ח'גמן: ו'שש. היא פשתן: ו'עיס. נזיה של עיס, לךך תרגס ח'נהלום: ו'מעני, דקר מן העיס ולא עיס ענמן, שתרגס של עיס עניח:</p>	
<p>קריאה לתרומה</p> <p>פרק כה פס' א-ט</p> <p>רשימת החומרים המיועדים למשכן מכילה מגוון פריטים – יקרים וזולים. מתוכם כל אחד מתבקש לתרום כפי רצונו ויכולתו. אף על פי שחלק מהוצאות המשכן נלקחו מכל ישראל בשווה בתור מס, לא היה זה החלק המרכזי. עיקרו של המשכן בנוי על רצון טוב ורוח נדיבה.</p> <p>ז וזאת התרומה אשר תקחו מאתם. רשימת החומרים מושתתת על תכנית הבנייה של המשכן, ולכן זוהי רשימה סגורה:</p> <p>זהב וכסף ונחשת. אלה הן שלוש המתכות המשמשות במשכן ובמקדש. מתכות אחרות שהיו מצויות בידי ישראל במדבר⁵ אינן ברשימה.</p> <p>ד מן המתכות אל חוטי האריגים: ותכלת, צמר הצבוע בצבע שהופק מדם חילזון באחד מגוני הכחול, כנראה עמוק וכהה יותר מן הכחול.</p>	<p>ה ו'אחת תרומת המזבח פקע לגלגלת, לקפות לקנות מהן הקדנות צבור; ו'אחת תרומת המשכן נדבת כל חד ו'אחד שהתנדבו: שלש עשרה דברים החמורים פנעון פלם הנדכו למלאכת המשכן חו לבגדי פהנה פשתתקדק פהם:</p>	<p>את פסוקי התורה מלווה פירוש רש"י שהועמד לפי עדי הנוסח הטובים ואף נוקד לנוחות הקורא</p>
<p>הרחבות</p> <p>אינה ניתנת בפועל לה'. ניסוח זה מורה על ערכה של התרומה לשם ה' בלקיחתם של התורמים מתוך רכושם ומתוך הווייתם.</p> <p>ו'עשולי מקדש ושכנתו בתוכם' היו שדייקו בניסוחו של פסוק מסכם זה, שלא נאמר</p>	<p>ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות תכלת וחור (אסתר טו).</p> <p>ארגמן שם כולל לחומר צביעה בגוני אדום-סגול שהופק מהחילזון ארגמן חד-קוצים (שם מדעי: Murex brandaris). על</p>	<p>תחת כותרת 'העולם' מופיע חומר ראלי מילולי וחזותי לגבי מקומות, עמים, צמחים ועצמים המוזכרים במקרא – בהתאם לידע המדעי המעודכן ביותר</p>

הביאור מחולק ליחידות נושא: כותרת, מבוא, ביאור. כל עניין תחום לעצמו, מוגדר בכותרת ופותח במבוא קצר

מבוא

בביאור מתפרשים לשון הכתוב והקשרי המשפטים ברובד הפשוט ביותר, מתוך חתירה לקיצור ולהקלה על שטף הקריאה במקרא. במקרים בודדים מוזכרים גם פירושים חלופיים, כאשר יש יותר מפירוש פשוט אחד

כל מלות הפסוקים מופיעות שוב בכדי שהקריאה בביאור לא תחליף את קריאת המקור

מוצעת כאן תת-חלוקה לפסקאות בתוך כל עניין. כל דיבור בשיחה נפתח בשורה נפרדת

ההרחבות כוללות חומרי רקע, מקבילות פנים-מקראיות, פירושים חלופיים, העשרה בדברי מדרש ומחשבת ישראל לדורותיה, תעודות חיצוניות והערות לשוניות

שמות א וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרַיִם אֵת יַעֲקֹב א

אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ: רְאוּבֵן שְׁמֵעוֹן לְוִי וַיהוּדָה: יִשְׁשַׁכָּר ב

זְבוּלֹן וּבְנֵימֶן: דָּן וְנַפְתָּלִי גַד וְאָשֶׁר: וַיְהִי כָל־נֶפֶשׁ ד

יִצְאֵי יֶרֶךְ־יַעֲקֹב שִׁבְעִים נֶפֶשׁ וַיֹּסֶף הָיָה בְּמִצְרַיִם: ו

וַיָּמָת יוֹסֵף וְכָל־אָחָיו וְכָל־הַדּוֹר הַהוּא: וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל ו

פָּרוּ וַיִּשְׂרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעֲצֻמוּ בְּמֵאד מְאֹד וַתִּמְלֵא

הָאָרֶץ אֹתָם: ח

וַיָּקָם מֶלֶךְ־חֲדָשׁ עַל־מִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא־יָדַע אֶת־ך

יוֹסֵף: וַיֹּאמֶר אֶל־עַמּוֹ הַזֶּה עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעַצוּם ט

פרק א

חָלַף לְהוֹדִיעַךְ דְּקִתְנֵי שֶׁל יוֹסֵף, הוּא יוֹסֵף הַרְוֵעָה אֵת צֶלֶן חָבִינוּ, הוּא יוֹסֵף כְּשֶׁהָיָה בְּמִצְרַיִם וְנִגְעָה מֶלֶךְ, וְעוֹמֵד בְּדָקָה:

זו וַיִּשְׂרְצוּ. שָׁהִיו יוֹלְדוֹת שֶׁשָׁה בְּכָרֶם חָחָד:

ח וַיָּקָם מֶלֶךְ־חֲדָשׁ. רַב וְשִׁמּוּחַל, חֵד חֲמֵר חָדָשׁ מִמֶּנֶשׁ, וְחֵד חֲמֵר שֶׁנִּתְחַדָּשׁ גְּזוּרְתוֹ: אֲשֶׁר לֹא יָדַע. עָשָׂה עַמּוֹ כְּחָלוֹ לֹא יָדַעוּ:

א וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. חָף עַל פִּי שְׁמֵנְחָס בְּחִייהָם בְּשִׁמּוֹתָם חֲזַר וּמְנַחֵס בְּמִיתָתָם, לְהוֹדִיעַ חֶבְתָּם שְׁנִמְסָלוֹ לְכּוֹכְבִים שְׁמוֹנְחָס וּמְכַנְסָם בְּמִסְפָּר וּבְשִׁמּוֹתָם, שְׁנִחְמַר: "הַמּוֹנִיחַ בְּמִסְפָּר צְבָחַס לְכָלֶם בְּשֵׁם יִקְרָח" (ישעיה מ. ט).

ה וַיֹּסֶף הָיָה בְּמִצְרַיִם. וְהֵלֵךְ הוּא וּבְנָיו הָיוּ בְּכָלֶם שְׁבָעִים, וְמָה בָּח לְלַמְדוֹנִי? וְכִי לֹא הָיוּ יוֹדְעִים שֶׁהוּא הָיָה בְּמִצְרַיִם?

ראשית השעבוד במצרים

פרק א

ספר שמות אינו ממשיך את ספר בראשית באופן רצוף. הוא נפתח כמעט בנקודה שבה הסתיים קודמו. מעט מן העניינים האחרונים שסופרו בספר בראשית יחזרו בתחילת ספר שמות, משום שהם רלוונטיים להמשך השתלשלות העניינים.

בפרקיו האחרונים של ספר בראשית גלתה משפחת יעקב מכנען למצרים, שבה תתרבה המשפחה ותהיה לעם. עם התחלפות השלטון במצרים תהפוך גלותם הגיאוגרפית של בני ישראל ממקומם לחיים קשים תחת שעבוד עריץ וגזרות אכזריות.

פרק א א וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, יַעֲקֹב הַבָּאִים מִצְרַיִם, אֵת,

עִם יַעֲקֹב, אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ: ב רְאוּבֵן שְׁמֵעוֹן לְוִי וַיהוּדָה, ג יִשְׁשַׁכָּר

זְבוּלֹן וּבְנֵימֶן, ד דָּן וְנַפְתָּלִי, ה גַּד וְאָשֶׁר. ו וַיְהִי כָל־נֶפֶשׁ יִצְאֵי יֶרֶךְ יַעֲקֹב

שִׁבְעִים נֶפֶשׁ, וְעַמָּם נִמְנָה גַם יוֹסֵף, שֶׁלֹּא בָּא אֶתֶם מֵאֶרֶץ כְּנַעַן, אֲלֵא הָיָה כָּבֵד בְּמִצְרַיִם עִם מִשְׁפַּחְתּוֹ. בְּמִיּוֹן הַמְדוּיק שֶׁל שִׁבְעִים נִכְלָל גַּם יַעֲקֹב עִצְמוֹ.¹

ו וַיָּמָת יוֹסֵף, כְּפִי שֶׁסּוֹפֵר בַּפְּסוּק הָאֲחֵרוֹן בַּסֵּפֶר בְּרֵאשִׁית, וְכָל־אָחָיו

וְכָל־הַדּוֹר הַהוּא שֶׁל בְּנֵי יַעֲקֹב עִצְמוּ, וְשֶׁל יִלְדֵיהֶם שֶׁחֲלָקָם נוֹלְדוּ

עוֹד בְּכַנְעַן. ז וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל, הַהוֹפְכִים כֹּאֵן מִבְּנוֵי שֶׁל הָאִישׁ יִשְׂרָאֵל

לְמַעַן שִׁבֵּט, פָּרוּ וַיִּשְׂרְצוּ. פּוֹעֵל זֶה מֵתַאִים יוֹתֵר לְהַתְּרַבּוֹתָם שֶׁל בְּעָלֵי

חַיִּים, וְעַל כֵּן נִדְרַשׁ בּוֹ שֶׁנִּשְׁוֹת יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם הֵיוּ יוֹלְדוֹת יִלְדִים

מְרֻבִּים בְּבֵת אַחַת, שֶׁלֹּא כְּדָרְכָם שֶׁל בְּנֵי אָדָם.² וַיִּרְבּוּ, מִסְפָּרָם גָּדֵל

וַיַּעֲצֻמוּ בְּמֵאד מְאֹד, נוֹכַחוֹתָם הַתַּעֲצָמָה. תּוֹךְ זְמַן קָצֵר הִפְכוּ שִׁבְעִים

נֶפֶשׁ לְשִׁבֵּט גָּדוֹל. וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ אֹתָם. מִן הַהִמְשָׁךְ נִרְאָה שֶׁלֹּא כּוֹלֵם

יִשְׁבּוּ בְּבִידוּד מִן הַמִּצְרַיִם בְּגוֹשׁוֹן, וְהֵיוּ מֵהֶם שְׁחִיו בְּשִׁכְנוֹת לְמִצְרַיִם

בְּאִזְרוֹרִים אַחֲרֵים.³

ח וַיָּקָם מֶלֶךְ־חֲדָשׁ, מִשׁוֹשְׁלַת חֲדָשָׁה⁴ עַל־מִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת־

יוֹסֵף. מִסְתַּבֵּר שֶׁשָּׁמַע עַל דְּמוֹתוֹ שֶׁל יוֹסֵף, עַל קוֹרוֹתָיו וְעַל הַמַּהֲפָכָה

שֶׁחֻלַּל בְּמִצְרַיִם, אֵךְ הָיָה אֲדִישׁ לְעַנִּיּוֹ וּלְגוֹרֵל שִׁבְטוֹ.⁵ ט וַיֹּאמֶר

הַמֶּלֶךְ הַזֶּה אֶל־עַמּוֹ: הִנֵּה עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעַצוּם מְמֹנָו. הַעַם הַזֶּה מֵתְרַבֵּה בְּמַהֲרָתָה, וְהוּא הוֹפֵךְ לְסַכְנָה דְּמוֹגְרַפִּית לְקִיּוּמָנוּ.

הַעוֹלָם מֶלֶךְ־חֲדָשׁ אֵין וְדַאוֹת לְגַבֵּי זְהוּתוֹ שֶׁל פְּרַעֲה שֶׁשָּׁלַט בְּמִצְרַיִם בְּעַת הַשְּׁעָבוֹד – תַּחֲתוֹמַס הַשְּׁלִישִׁי (1479–1426 לְפָנֵה"ס), מַגְדוּלִי

פְּרַעוֹנִי הַשּׁוֹשְׁלַת ה־18 בְּמִצְרַיִם, אֹו רַעַמְסֵס הַשְּׁנִי מֵהַשּׁוֹשְׁלַת ה־19 (1290–1224 לְפָנֵה"ס), שְׁהִיָּה הַמֶּלֶךְ הַגְּדוֹל בֵּין פְּרַעוֹנִי

מִצְרַיִם בְּכָל הַהִיסְטוֹרִיָּה, וְהֵיוּ לוֹ מִפְּעָלֵי בְּנֵיָּה רַבִּים וּבְנֵיָּהֶם הַעִיר פְּר־רַעַמְסֵס (בֵּית רַעַמְסֵס) בְּמִצְרַיִם הַתַּחֲתוֹנָה. הַשֵּׁם רַעַמְסֵס

אֵינוֹ מוֹפִיעַ בְּמִצְרַיִם הָאֲרְכֵיאוֹלוֹגִיִּים וְהַהִיסְטוֹרִיִּים לְפָנֵי הַמָּאָה ה־13 לְפָנֵה"ס, וְלְפָנֵיהֶם לֹא יְדוּעִים פְּרַעוֹנִים בְּשֵׁם זֶה.

מִמֶּנּוּ: הִבֵּה נִתְחַכְמָה לוֹ פֶּן־יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי־תִקְרָאנָה מִלַּחְמָה וְנוֹסַף גַּם־הוּא עַל־שְׂנְאֵינוּ וְנִלְחַם־בָּנוּ וְעָלָה מִן־הָאָרֶץ: וַיִּשְׂימוּ עָלָיו שְׂרֵי מַסִּים לְמַעַן עֲנֹתוֹ בְּסִבְלָתָם וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכָּנוֹת לַפְרָעָה אֶת־פְּתָם וְאֶת־דַּעַמְסִים: וְכַאֲשֶׁר יַעֲנֶנּוּ אֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ וַיִּקְצֹוּ מִפָּנָיו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיַּעֲבֹדוּ מִצְרַיִם אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפִרְךָ: וַיִּמְרְרוּ אֶת־חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה בַּחֲמֹר וּבַלְבָּנִים וּבְכָל־עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה אֶת־כָּל־

י' הִבֵּה נִתְחַכְמָה לוֹ. כל הִבֵּה לְשׁוֹן הַכֶּנֶה וְהַזְמִינָה לְדַבֵּר הוּא, הַכֵּינוּ עֲנִימָכֶם לְכֶךָ: נִתְחַכְמָה לוֹ. לְעַם, נִתְחַכְּסָם מִה לַעֲשׂוֹת לוֹ. וְדַבְּרִינוּ דְרָשׁוּ, נִתְחַכְּסָם לְמוֹשֵׁי עַן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, מְדוּמָס בְּמִים, שֶׁכָּבֵד נִשְׁפַּע שֶׁלֹּא יִכְיֹוּ מִכּוֹל לְעוֹלָם: וְעָלָה מִן הָאָרֶץ. עַל פְּרִיחוֹ וְדַבְּרִינוּ דְרָשׁוּ, פֶּחָדָם שֶׁמְקַלְלֵם עֲנָמוּ וְתוֹלָה קָלְלָתוֹ בְּחִבְרוֹ, וְהָכִי הוּא פֶּחָדוֹ פְּתָם: וְעָלָיו מִן הָאָרֶץ וְהִם יִירָשׁוּ:

יא' עָלָיו. עַל הָעַם: מַסִּים. לְשׁוֹן מַס, שָׂרִים שֶׁגֹּבְיוֹן מִהֶם הַמַּס. וְמָהוּ הַמַּס? שְׂיָבְנוּ עָרֵי מִסְכָּנוֹת לַפְרָעָה: לְמַעַן עֲנֹתוֹ בְּסִבְלָתָם. שֶׁל מְנַרְסִים: עָרֵי מִסְכָּנוֹת. פְּתָתְגִימוֹ. וְכֵן: "לֶךְ בָּח אֶל הַסֶּכֶן הַזֶּה"

י"ג בְּפִרְךָ. פְּעֻלָּה קָשָׁה הַמְּפַרְקֵת וּמְשַׁפְּרֵת חַת הַגּוֹן:

י' הִבֵּה נִתְחַכְמָה לוֹ, עָלָיו לְמַצוֹא דֶרֶךְ לְהַגְבִּיל אֶת הַתְּרַבּוּתוֹ פֶּן יִרְבֶּה, וְהָיָה כִּי תִקְרָאנָה, אִם תִּפְרוֹץ מִלַּחְמָה בְּגוֹבְלוֹנוּ הַצִּפּוּנִי, וְנוֹסַף גַּם הוּא עַל שְׂנְאֵינוּ, וְנִלְחַם בָּנוּ, וְעָלָה מִן הָאָרֶץ. בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַעֲזוּבוּ אֶת אֶרְצוֹנוּ, וְכֵן יִדְלַדֵּל כּוֹחַ הָעֲבוּדָה בְּמִצְרַיִם. אִפְשָׁרוֹת פְּרִשׁוּתִית אַחֲרַת - פְּרַעָה אֹמֵר בְּלִשׁוֹן נְקִיָּיה: כְּשֶׁעַם זֶה יִצְטָרֵף לְאוֹיְבֵינוּ, אֲנַחְנוּ נַעֲלֶה, כְּלוֹמֵר נִסְוֹלֵק, מִן הָאָרֶץ.⁷

יא' עַל כֵּן - וַיִּשְׂימוּ הַמִּצְרַיִם עָלָיו שְׂרֵי מַסִּים, מַס עוֹבֵד לְמַעַן עֲנֹתוֹ בְּסִבְלָתָם. בְּמִשְׁטֵר הַרִיכּוּזִי שְׁרוּחַ בְּמִצְרַיִם הַמֶּלֶךְ הוּא שֶׁקִּבַּע הַכּוֹל. פְּרַעָה הַעֲמִיד מְמוּנִים וְגִיִּים עֲבָרִים רַבִּים לְעֲבוּדוֹת צִיבּוּרִיּוֹת לְטוֹבַת מִצְרַיִם. הוּא קִיוּוָה כִּי הַחַיִּים הַקָּשִׁים יִגְרְמוּ לְהַתְּמַעֲטוֹתָם שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלִשְׁבִּירַת רוּחָם. וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכָּנוֹת, עָרֵי אוֹצְרוֹת, עָרִים שְׁנוּעָדוּ לְשִׁמֵשׁ מַחֲסָנִים מַלְכוּתִיִּים לַפְרָעָה - אֶת הָעִיר פְּתָם וְאֶת הָעִיר רַעַמְסֵס. יב' וְכַאֲשֶׁר יַעֲנֶנּוּ אֹתוֹ - כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ. אִף עַל פִּי שְׁחִיָּיהם הֵיוּ קָשִׁים יוֹתֵר, מִסְפָּרָם הַלֶּךְ וְגַדֵּל. כִּיוֵּן שִׁישְׂרָאֵל לֹא הִסְתַּגְּרוּ בַתְּחוּם מוֹשֵׁב מוֹגְבֵל, הַמִּצְרַיִם צִפּוּ בְּהַתְּרַבּוּתָם - וַיִּקְצֹוּ, הַמִּצְרַיִם חֲשׂוּ מִיֹּאֵס מִפָּנָיו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

הַתְּרַבּוּת שֶׁהַמִּצְרַיִם בִּיקְשׁוּ לְדַכָּא בְּהַטְלַת מַס הַשְּׁעִבּוּד, רַק גַּדְלָה. הַמִּצְרַיִם רָצוּ אִפּוּא לְהַרְחִיב וְלְהַעֲמִיק אֶת הַקּוּשִׁי. יג' וַיַּעֲבֹדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפִרְךָ, בְּעֲבוּדָה קָשָׁה הַשׁוֹבֵרַת אֶת הָעוֹבְדִים. יִיתְכּוֹן שְׁכַדִּי לְשַׁבֵּר אֶת רוּחָם לֹא סוֹפְקוּ לָהֶם הָאֲמִצְעִים הַטֶּכְנֹלוֹגִיִּים שֶׁכָּבֵר הֵיוּ בְּשִׁימוֹשׁ בְּמִצְרַיִם בְּאוֹתָהּ עֵת. יד' וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה, בַּחֲמֹר וּבַלְבָּנִים. אֶת הַבְּנִינִים הַמוֹנוֹמְנְטִלִּים שֶׁל מִצְרַיִם בְּנוּ מֵאֲבָן

י' פֶּן יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי תִקְרָאנָה מִלַּחְמָה וְנוֹסַף גַּם הוּא עַל שְׂנְאֵינוּ גַם אִם עִם גְּדוֹל זֹר זֶה אֵינוּ נִלְחָם בְּעַמּוֹ בְּאוֹתָהּ עֵת, מֶלֶךְ מִצְרַיִם חֲשֵׁשׁ שְׁבַעֲתִיד הוּא יוֹכֵל בְּנִקֵּל לְהַפּוֹךְ לְגִיס חֲמִישִׁי. בְּשֶׁל מִסְפָּרָם הָעֲצוּם שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הוּא רֹאֵה צוּרֵךְ לְרִסְנָם. הַמֶּלֶךְ לֹא בִטַח בָּהֶם לְמִרּוֹת שִׁגְרוּ בְּמִצְרַיִם שְׁנִים רַבּוֹת. אִפְשָׁר לְרֹאוֹת בְּחִשְׁדָּנוֹת שְׁמַגְלָה הַמֶּלֶךְ כִּלְפֵי נְאֻמָּנוֹתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל עוֹד קוֹדֵם שֶׁהִפְכוּ לְעַם מְמִשִּׁי, אֶת הַתִּיעוּד הָרֵאשׁוֹן לְאַנְטִישִׁמִּיּוֹת. יז' וַיִּשְׂימוּ עָלָיו שְׂרֵי מַסִּים לֹא בְּרוּר כִּיצַד הַחֵל שְׁעִבּוּדָם שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. שְׁלִטוֹנוֹ שֶׁל פְּרַעָה הִיָּה מוֹחֲלָט, וּבְאוֹפֵן רִשְׁמִי כֹל תוֹשְׁבֵי מִצְרַיִם הֵיוּ עֲבָדֵי הוֹדוֹת לְיוֹסֵף. הַרְחַבּוֹת כִּיוֵּן שֶׁכֶּךָ, גַּם הָעֲבָרִים נִחְשְׁבוּ עֲבָדֵי פְּרַעָה, וּבִתּוֹר זָרִים קָל הִיָּה יוֹתֵר לְשַׁעֲבֵדָם בְּפוּעֵל. תְּחִילָה הִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם פְּרַעָה כְּכּוֹחַ עֲבוּדָה זוֹל אִף עַל פִּי שְׁלֹא הִיָּה זְקוּק בְּהַכְרַח לְעֲבוּדָתָם. כָּבֵר בְּאוֹתָהּ עֵת הִיָּתֵה מִצְרַיִם מְדִינָה מְפוֹתַחַת. הֵיוּ בָּה עָרִים וּבְנִינִים לְרוֹב, מַעֲבֵר לְמוֹנוֹמְנְטִים אוֹ לְמַבְנֵי הַזִּיכֵּרוֹן הַמוֹכְרִים מִן הַחִפְרִיּוֹת הָאַרְכֵּיאוֹלוֹגִיּוֹת וּמִן הַתִּיעוּדוֹת. כְּמִדִּינָה הַמִּצְוִיָּה בְּתוֹנּוֹפֵת פִּיתוּחַ מִתְּמַדָּת, שִׁימֵשָׁה הַבְּנִיָּה תִירוֹץ מִשְׁכַּנֵּעַ וְהַזְדַּמְנוֹת הוֹלְמַת לְשַׁעֲבֹדוֹ שֶׁל הָעַם הַזֶּה, גַּם אִם לֹא הִיָּה צוּרֵךְ מִיּוֹחַד כְּכַמוֹת גְּדוֹלָה שֶׁל פּוּעֵלִים חֲדָשִׁים.

עשיית לבנים
ציור קיר מקבר
תחומנס
השלישי מעמק
המלכים לוקסור,
המאה ה-15
לפנה"ס

עֲבַדְתֶּם אֲשֶׁר-עֲבַדוּ בָהֶם בְּפָרֶךְ: וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם^{טו}
 לַמִּילֻדֹת הָעִבְרִית אֲשֶׁר שֵׁם הָאֵחָת שִׁפְרָה וְשֵׁם
 הַשְּׁנִית פּוּעָה: וַיֹּאמֶר בִּילְדֹכֶן אֶת-הָעִבְרִיּוֹת וְרֵאִיתָן^{טז}
 עַל-הָאֲבָנִים אֲסֶ-בֶן הוּא וְהִמַּתָּן אֹתוֹ וְאִם-בַּת
 הוּא וְחַיָּה: וְתִירְאֵן הַמִּילֻדֹת אֶת-הָאֱלֹהִים וְלֹא
 עֲשׂוּ כַאֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלֵיהֶן מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְתַחֲיִין אֶת-

טו לַמִּילֻדֹת. הוּא לְשׁוֹן מוֹלִידוֹת, חָלַח
 שָׁיֵשׁ לְשׁוֹן קַל וְיֵשׁ לְשׁוֹן כְּבֵד, כְּמוֹ: שׂוֹכֵר
 וּמְשַׁכֵּר, דוֹכֵר וּמְדַכֵּה, כֶּךָ מוֹלִיד וּמְיַלֵּד:
 שִׁפְרָה. יוֹכְבֵד, עַל שֵׁם שְׁמֵשֶׁפֶרֶת חַת
 הַנֶּזֶל: פּוּעָה. מְרָס, שְׁפוּעָה וּמְדַפְרֵת
 וְהוֹנָה לְיֵלֵד כְּדָרֶךְ הַנְּשִׂים הַמְּפִיסוֹת
 תַּנְנוּק הַכּוֹכָה. "פּוּעָה" – לְשׁוֹן נְעָקָה,
 כְּמוֹ: "פִּיּוּלְדָה חֶפְעָה" (שְׁעִיָה מִג, יד):

טז בִּילְדֹכֶן. כְּמוֹ פְהוּלְדֹכֶן: עַל הָאֲבָנִים.
 מוֹשֵׁב הָחֵשֶׁה הַיּוֹלְדֵת, וּבְמִקּוֹם חֵחֵר
 קוֹרְהוּ: מְשַׁבֵּר (סס לו, ג), וְכְמוֹהוּ: "עֲנָה
 מְלַחֲכָה עַל הָחֶכְמִים" (ירמיה יח, ג) – מוֹשֵׁב
 כְּלִי חֲמֻנִית יוֹזֵר חֶקֶשׁ: אִם בֶּן הוּא וְגו'.

לֹא הָיָה מְקַפֵּיד חָלַח עַל הַזְּכָרִים,
 שְׁחִמְרוּ לוֹ חֲטָטְגִּנְיָו שְׁעֵתֵירוֹת לִילֵד בֶּן
 הַמְּנֹשֵׁע חוֹתֶם: וְחַיָּה. וְתַחֲיָה:

יז וְתַחֲיִין אֶת הַיְלָדִים. מִסְפָּקוֹת לָהֶם
 מְזוּן. תַּקְגוֹס הַדְּחָשׁוֹן "וְקִימָח" וְהַשְּׁנִי
 (בַּפְּסוּק הַבֵּי) "וְקִימָתֶן". לְפִי שְׁלֵשׁוֹן עֵבֶד
 לְנִקְבֹת רַבּוֹת, תִּנְה זֹו וְכִיּוֹעַ פֶּה מְשַׁמְשֵׁת
 לְשׁוֹן פְּעֵלוֹ וּלְשׁוֹן פְּעֵלְתָן, כְּגוֹן: "וְתַחֲמַרְן
 אִישׁ מְנָרִי" (להלן ב, יט) לְשׁוֹן עֵבֶד, כְּמוֹ
 "וְיַחֲמְרוּ לְזֹכְרִים." וְתַדְּבָרָה בְּפִיכֶם" (ירמיה
 מ, כח) לְשׁוֹן דְּבַרְתֶּם כְּמוֹ "וְתַדְּבָרוּ לְזֹכְרִים.
 וְכֹן: "וְתַחֲלָלְנָה חֲרֵי חַל עֲמִי" (יחזקאל יג, יט)
 לְשׁוֹן עֵבֶד, חֲלָלְתָן, כְּמוֹ "וְתַחֲלָלוּ לְזֹכְרִים:

מאוחר יותר, בתקופת המשנה, מופיע הביטוי 'משבר של חיה' (כלים כגד), שהוא כיסא היולדת שהמושב שלו קצר במיוחד, או שיש במרכזו חלל המאפשר למיילדת לסייע ליולדת בשעת יציאת הוולד.

שפתקידן ליילד ולטפל ביולדות ובוולדותיהן (סוטה יא ע"ב; רש"י וראב"ע על אתר). אולם היו שפירשו ביטוי זה כמיילדות מצריות שיילדו את העבריות. הסבר זה אינו תואם כל כך את שמותיהן בעלי הצליל העברי, (ראו ר"י בכור שור וכלי יקר), אם כי אין בשמותיהם כדי להוכיח באופן מובהק את עבריותן. השמות שפרה ופועה מופיעים בתעודות

הָאֲבָנִים מתעודות מצריות ובבליות עולה כי בעת העתיקה נשים ילדו תוך כדי ישיבה על מושב של שתי אבנים או לבנים גדולות שסיפקו להן תמיכה. בממצא הארכיאולוגי מנדגרה שבמצרים העליונה מצויר כיסא מיוחד ללידה.

המיילדות העבריות שפרה ופועה לא היו המיילדות היחידות. הרי אין די בשתי מיילדות לילד את נשיו של עם המונה מאות ואלפי אנשים (ראב"ע). נראה ששתי הנשים הללו היו מעין מנהיגות האיגוד המקצועי של המיילדות. פרעה פנה אליהן בהיותן המיילדות הראשיות של העברים. רוב המפרשים הבינו שמשמעות הביטוי המְיַלְדֹת הָעִבְרִית הוא הנשים העבריות

שנחצבה בעיקר בדרומה, ואת הבניינים השימושיים והפשוטים, בין שהיו בתי מגורים ובין שהיו מחסנים גדולים, בנו מלבנים, שכן במצרים יש די אדמה מתאימה ליצירתן. ומעבר לעבודות הבנייה שעשו ישירות לצורכי המלך, עבדו בכל עבדה בשדה, בשדותיה של הממלכה ובשדות הפרטיים כדי לספק מזון לעצמם או לאחרים, את, עם כל עבדתם אשר עבדו בהם בפרך. ההדגשה החוזרת על העבודה המפרכת עשויה לרמוז ללחץ הזמן שנכפה עליהם או לכפיית עבודה שאינה מתאימה לכוחם או לכשרונם של העובדים, לשם שבירת גופם ורוחם.⁸

גם עבודת הפרך ומירור החיים לא פתרה את בעיית ריבויים של העברים. טו וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַמִּילֻדֹת הָעִבְרִית, האחראיות על מעשה היילוד, אֲשֶׁר שֵׁם הָאֵחָת שִׁפְרָה, וְשֵׁם הַשְּׁנִית פּוּעָה. שמותיהן נזכרים כאן כי יתברר שהן לא היו רק כלים ביד פרעה, אלא היתה להן אישיות ודעה משלהן. טז וַיֹּאמֶר: בִּילְדֹכֶן אֶת הָעִבְרִיּוֹת, וְרֵאִיתָן עַל הָאֲבָנִים, מושב האשה היולדת – אִם מתברר לכן שהיילוד בן הוא – וְהִמַּתָּן אֹתוֹ, הרגו אותו, וְאִם בַּת הִיא – וְחַיָּה, אפשרו לה להמשיך לחיות. פרעה הניח שללא בנים עבריים בנות ישראל ייטעמו במצרים, וישראל יחדלו לשמור על קיומם כעם לעצמו.

יז וְתִירְאֵן הַמִּילֻדֹת אֶת הָאֱלֹהִים, וְעַל כֵּן לֹא עֲשׂוּ כַאֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלֵיהֶן מֶלֶךְ מִצְרַיִם, ובמקום למלא אחר פקודת המלך – וְתַחֲיִין אֶת הַיְלָדִים.

שמיות (מאוגרית ומספירה שבסוריה): 'פעת' נזכר בתעודות מאוגרית (עלילות אקחת) כשם שמי שפירושו ילדה או נערה, ו'שפרה' מופיע בתעודה בארמית מספירה ובתעודה מצרית מהמאה ה-16 לפנה"ס כשם שפחה ממוצא שמי.

'האבנים' הם הכלי שעליו הקדר מייצר כלי חרס באמצעות גלגל (ירמיה יח, ג), אולם המושג משמש גם לציון מקום כריעתה של האשה היולדת שהיה עשוי שתי אבנים. השם משמש בשתי המשמעויות הללו, משום שדומה ישיבתו המפושקת של הקדר על האבניים לישיבתה של היולדת, (ראו סוטה יא ע"ב), ואולי גם משום שבשני המקרים האבניים הם מקום של 'בנייה'. גם בדברי ירמיהו הנביא

נמצא קשר בין יצירת הוולד ויצירת כלי חרס (ירמיה יח, א-ו). ולהבדיל, נמצא קשר כזה גם בציונים שנמצאו במצרים העתיקה.

אם בן הוא והמתן אתו' נראה שבשלב זה פרעה לא היה מסוגל או לא היה מעוניין לפרסם ברבים את גזרת המתת הילדים. על כן הסתפק בהוראה על פה למיילדות לעשות זאת. (ראו ראב"ע). פרעה פנה אליהן, מאחר שהניח שכיוון שהן הראשונות הרואות את התינוקות, יהיה להן קל לבצע את זממו. גם מתשובתן של המיילדות עולה בבירור, שפרעה נמנע מלצוות במפורש על המיילדות להרוג תינוקות בפומבי, אלא ביקש לגרום להמתתם בסתר (על פי ר"י בכור שור ועקדת יצחק).

שני

הַיְלָדִים: וַיִּקְרָא מֶלֶךְ-מִצְרַיִם לַמֵּלֶכֶת וַיֹּאמֶר
 לָהֶן מִדּוּעַ עָשִׂיתָן הַדָּבָר הַזֶּה וַתַּחֲיִינן אֶת-הַיְלָדִים:
 וַתֹּאמְרֶינן הַמֵּלֶכֶת אֶל-פַּרְעֹה כִּי לֹא כַנְשִׁים הַמִּצְרַיִת
 הָעִבְרִיִּת בְּיַחֲיוֹת הֵנָּה בְּטָרִם תָּבוֹא אֵלֶיָּן הַמֵּלֶכֶת
 וַיֵּלְדוּ: וַיִּיטֹב אֱלֹהִים לַמֵּלֶכֶת וַיַּרְבֵּה עַם וַיַּעֲצְמוּ
 מְאֹד: וַיְהִי כִּי-יֵרְאוּ הַמֵּלֶכֶת אֶת-הָאֱלֹהִים וַיַּעַשׂ
 לָהֶם בְּתִים: וַיֵּצֵא פַרְעֹה לְכָל-עַמּוֹ לֵאמֹר כָּל-הַבֶּן
 הַיְלֹוד הַיְאֹרָה תִּשְׁלִיכֶהוּ וְכָל-הַבֵּת תַּחֲיִין:

יטו | כי חיות הנה. פקיוחות פמילדות, תרגום מילדות 'חיתח' וקפתינו דרשא, הדי הן משולות פחיות השדה שחינו עריכות מילדת: "גור חריה" (בראשית מט, טו), "חב יטרך" (ס, טו), "פכור סורו" (דברים לו, יז), "חילה שלחה" (בראשית מט, כח), ומי שלח נכתב בו, הדי הפתגם פוללן: "מה חפך לביח" (יחזקאל יט, ב).

העם" (להלן פסוק כ) - רבה העם; "ויגל יהודה" (מלכים ב, כה, כח) - גלה יהודה; "ויפן פה וכה" (להלן ב, יב) - פנה לכפון ולכפון. ואל תשיבני: ויך, וישב, וירד, ויצא, לפי שחינו מגורתן של חלו, שהדי היו"ד יסוד פה: ירד, יצא, ילך, ישב, היו"ד אות שלשית בו: וייטב אלהים למילדת. מהו הפונק? "ועש להם בתים" - פתח פהנה ולויה ומלכות, שקרויון פתים: "לכנות חת פית ה' וחת פית הפלך" (מלכים ח, ט, ח), פהנה ולויה מיוכבד, ומלכות ממרים, פדחיתח פמסכת סוטה (דף יח ע"ב).

כ-כא | וייטב. היטיב להן. וזה חלוק פתנה שסודה שתי חותיות ונתן לה וי"ו וי"ד פדחשה, פשהיח פחה לדבר לשון ופיעל היא נקד חת היו"ד פניכי שהיא קמן קטן, פגון: "וייטב חלהים למילדת"; "וירכב פבת יהודה" (חייכה ב, ה), הרפה פחניה; וכן "ויגל השחרית" (דברי הימים ב, לו, ט) דנבחרחך, הגלה חת השחרית; "ויפן ונב אל ונב" (ספטים טו, ד) - הפנה הזנבות זו לזו. כל חלו לשון הפעיל חת חחרים. וכשהוא מדבר פלשון ויפעל הוא נקד היו"ד פחירק, פגון: "וייטב פעיניו" (ויקרא י, כ) - לשון הוטב; וכן "וירכב

כב | לכל עמו. חף עליהם גור. יוס שנוכל משה חמרו לו חטטטטטטט: היום וזל וחיין חנו יודעים חס מממרים חס מישחאל, ודחיין חנו שסופו ללקות פמים, לפיכך גור חותו היום חף על הממרים, שפחמר: "כל הבן הילוד" ולא נחמר 'הילוד לעברים'. והס לח היו יודעים שסופו ללקות על מי מדיכה:

הן לא רק יילדו אותם, אלא אף טיפלו בילדים שהיו נתונים בסכנה.⁹ וַיִּקְרָא מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַמֵּלֶכֶת, וַיֹּאמֶר לָהֶן: מִדּוּעַ עָשִׂיתָן הַדָּבָר הַזֶּה, וַתַּחֲיִינן אֶת הַיְלָדִים? לא דווח לי שהילדים מתים בהמוניהם, ומכאן שלא מילאתן את פקודתי.

המילדות לא יכלו לטעון כנגד המלך שפקודתו אינה מוסרית או אינה חוקית. יט בשל מעמדו הרם הן נקטו תירוץ - וַתֹּאמְרֶינן הַמֵּלֶכֶת אֶל פַּרְעֹה: כִּי לֹא כַנְשִׁים הַמִּצְרַיִת הָעִבְרִיִּת, הנשים העבריות שונות מן הנשים המצריות המופרות לך - כִּי חַיֹּת הֵנָּה. הן מלאות חיוניות. הנשים המצריות מפונקות וחלושות, ולכן פעמים רבות הן עייפות ואינן מצויות בהכרה מלאה בעת הלידה. לעומתן, הנשים העבריות ערניות ופעילות, ובטרים תבוא אלהן המילדת - וַיֵּלְדוּ, ועל כן איננו יכולות לעשות דבר. הוולדות מגיעים לידינו רק לאחר שאמותיהם ראו אותם.

כ במצרים המלך לא היה רק שליט בלתי מוגבל, אלא נחשב בעיני עמו כאל או כחצי אל אפילו בחייו. על כן הסירוב לציית להוראתו היה חריג ביותר. כשכר על אומץ לבן - וַיִּיטֹב אֱלֹהִים לַמֵּלֶכֶת. וַיַּרְבֵּה הָעַם וַיַּעֲצְמוּ מְאֹד. מספרם של הילדים לא התמעט, ולא זו בלבד - הוא גדל עוד ועוד. כא וַיְהִי כִּי יֵרְאוּ הַמֵּלֶכֶת אֶת הָאֱלֹהִים - וַיַּעַשׂ לָהֶם בְּתִים. משפחותיהן הפכו למשפחות גדולות, נכבדות ומיוחסות.¹⁰

כב כיוון שפרעה לא הצליח לעשות את מה שביקש באמצעות המילדות - וַיֵּצֵא פַרְעֹה יִשְׁרֹת לְכָל עַמּוֹ לֵאמֹר: כָּל הַבֶּן הַיְלֹוד לעברים - הַיְאֹרָה תִּשְׁלִיכֶהוּ, וכָּל הַבֵּת תַּחֲיִין. בין שהדבר הוסדר ומוסד בבירוקרטיה המצרית, ובין שההוראה הופנתה לכל המוצא ילד קטן בין העברים - כל תינוק עברי נדון להטבעה מיידית ביאור.

זיצו פרעה לכל עמו לאמר כל הבן הילוד היארה תשליכהו גם פקודה זו לא היתה בגדר הוראה רשמית המתירה את דמם של ילדי העברים במצרים, ולא נוסחה כפקודת הרחבות הריגה ישירה (רמב"ן).

הרחבות ויעש להם בתים' בהשראת פסוק זה זיהו חכמים את המילדות עם נשים ידועות: יוכבד - אמו של משה, ומרים - אחותו

ראשית קורותיו של משה

פרק ב פס' א-כב

על רקע הידרדרות מצבם של ישראל עד כדי גזרת הריגת בניהם, מתאר הכתוב את קורותיו של מי שעתיד להושיעם.

הולדתו של משה נעוצה בבחירה בהולדה ובחיים חרף הנסיבות הקשות. באופן פרדוכסלי מי שיגאל את ישראל ממצרים יגדל בביתו של מי שביקש לגזור עליהם כליה. את כוחו להושיע את אחיו הנאנקים בסבלותיהם אולי ישאב הן מן הביוגרפיה שלו - מן העובדה שהוא עצמו גדל כבן חורין,¹¹ והן מתכונתו האישית - אדם שלבו פתוח ורגיש כלפי הנאנקים בסבלותיהם.

פרק ב א וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לְוִי, מִשְׁבֵּט לְוִי, וַיִּקַּח אֶת בֵּת לְוִי, בֵּת רֵאשׁ הַשְּׁבֵט. ב וַתְּהֵרָה הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֶּן. וַתֵּרָא אֹתוֹ כִּי טוֹב הוּא. כִּבֵּר עִם לִידָתוֹ נֹרָאָה הַיֶּלֶד מִיּוֹחַד אוֹ מוֹשֶׁלִים.¹² וַתִּצְפְּנֶהּ, אִמּוֹ הַסְּתִירָה אוֹתוֹ בַּעֲקֻבוֹת הַגְּזֵרָה עַל הַבָּנִים שֶׁלְּשֵׁה יִרְחִים, חוֹדְשִׁים. ג מִשְׁעֵבֶר זָמַן וְלֹא יִכְלָה עוֹד הַצְּפִינּוּ, לְהַחֲבִיאוֹ, מִשׁוּם שֶׁכִּשְׁגַּדְל קוּלוֹ הַתְּחֻזֵּק וְהִיא עֵלּוּל לְהַסְגִּירוֹ בְּאוֹזְנֵי סוֹכְנֵי הַמֶּלֶךְ אוֹ בְּאוֹזְנֵי מַלְשִׁינִים אַחֵרִים, וְעַל כֵּן נִשְׁקָפָה לוֹ סִכְנַת חַיִּים. כִּיּוּן שֶׁהָאִשָּׁה לֹא נִכְנַעָה לְגִזְרָה, הִיא עֹשֶׂתָה מַעֲשֵׂה חֲרִיג וּמוֹרֵכֵב - וַתִּקַּח לוֹ תִּבְתָּ גַמָּא, תִּיבָה הַעֲשׂוּיָה מִקְלִיעֵתָם שֶׁל קִנִּים הַצּוֹמַחִים בִּיאֹר. וְלִשָּׁם אִיטוּמָה מִמִּים - וַתִּחְמְרָה בַּחֲמֹר וּבִזְפָּת. צִיפְתָּה אוֹתָהּ בַּפְּנִים בַּחֲמֹר וּבְחוּץ בַּזְּפָת,¹³ וַתִּשָּׂם בָּהּ אֶת הַיֶּלֶד. וַתִּשָּׂם בַּסּוּף, בֵּין קִנֵּי הַסּוּף הַגְּדֻלִּים עַל שְׂפַת הַיֶּאֱוֹר.

ד וַתִּתְצַב אַחֲתָו הַגְּדוּלָּה, שֶׁהִיתָה צַעִירָה מְאוֹד.¹⁴ מְרַחֵק, לְדַעָה מֵהַ יַעֲשֶׂה לוֹ. הִיא לֹא יִכְלָה לַעֲשׂוֹת דָּבָר כִּנְגַד הַגְּזֵרָה, אֲךָ הִיא עֻקְבָה כַּדִּי לַדַּעַת מֵהַ יִקְרָה לִילָד. אוֹלֵי מִפְּנֵי יִיחּוּדוֹ שֶׁל הַתִּינוּק הַזֶּה צִיפּוֹ מִמֶּנּוּ לְגִדּוּלוֹת, וְהִיא בִּיקְשָׁה לְרֹאוֹת אִם הַצִּיפִּיּוֹת יִתְמַמְשׁוּ.

ו בְּאוֹתוֹ זָמַן - וַתֵּרָד בֵּת פְּרַעִיָּה מֵאַרְמוֹנָה, לְרַחֵץ עַל הַיֶּאֱוֹר, וְנַעֲרַתְיָהּ, מִשְׁרַתוֹתֶיהָ הַלְּכָת עַל יַד הַיֶּאֱוֹר לְרַחוּץ בְּמִימָיו, אוֹ לְלוֹוֹת וּלְשַׂרְתָּ אֶת בֵּת הַמֶּלֶךְ. וַתֵּרָא בֵּת פְּרַעִיָּה אֶת הַתִּבָּה בְּתוֹךְ הַסּוּף. הַמְרֹאָה הִיא

וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לְוִי וַיִּקַּח אֶת בֵּת לְוִי: וַתְּהֵרָה הָאִשָּׁה ב וַתֵּלֶד בֶּן וַתֵּרָא אֹתוֹ כִּי טוֹב הוּא וַתִּצְפְּנֶהּ: שְׁלֹשָׁה יָרְחִים: וְלֹא יִכְלָה עוֹד הַצְּפִינּוּ וַתִּקַּח לוֹ תִּבְתָּ גַמָּא וַתִּחְמְרָה בַּחֲמֹר וּבִזְפָּת וַתִּשָּׂם בָּהּ אֶת הַיֶּלֶד וַתִּשָּׂם בַּסּוּף עַל שְׂפַת הַיֶּאֱוֹר: וַתִּתְצַב אַחֲתָו מְרַחֵק לְדַעָה ד מֵהַ יַעֲשֶׂה לוֹ: וַתֵּרָד בֵּת פְּרַעִיָּה לְרַחֵץ עַל הַיֶּאֱוֹר ה וְנַעֲרַתְיָה הַלְּכָת עַל יַד הַיֶּאֱוֹר וַתֵּרָא אֶת הַתִּבָּה

פרק ב
א | וַיִּקַּח אֶת בֵּת לְוִי. פְּרֹשׁ הָיָה מִמֶּנָּה מִפְּנֵי אֲזִוְתָה פְּרַעִיָּה וְהַחֲזִיקָה וְעָשָׂה בָּהּ לְקוֹחִין שְׁנִיִּים. וְאֵךְ הִיא נִהַפְּכָה לְהִיּוֹת נַעֲרָה. וּבֵת מִיָּחָה וְשִׁלְשִׁים שָׁנָה הִיְתָה; שְׁנוֹלָה בְּבוֹחַס לְמַנְרִים בֵּין הַחֲוֹמוֹת, וּמִחֲתִים וְנֶעֱשֶׂר נִשְׁתָּהוּ: שָׁם, וּכְשֶׁיֵּאָוֹ: הִיא מִנְשָׂה בֵּן שְׁמֹנִים שָׁנָה - כְּשֶׁנִּתְעַבְּרָה מִמֶּנּוּ הִיְתָה בֵּת מִיָּחָה וְשִׁלְשִׁים, וְקוֹרָא חוֹתְהָ 'בֵּת לְוִי':
ב | כִּי טוֹב הוּא. כְּשֶׁנּוֹלַד נִתְמַלֵּחַ הַבֵּית כְּלוֹ חוֹרָה:
ג | וְלֹא יִכְלָה עוֹד הַצְּפִינּוּ. שְׁמֵנּוּ לָהּ

ה | לְרַחֵץ עַל הַיֶּאֱוֹר. סָרַס הַמְּקַרָּא וּפְרַעִיָּה, וַתֵּרָד בֵּת פְּרַעִיָּה עַל הַיֶּאֱוֹר לְרַחֵץ בּוֹ: עַל יַד הַיֶּאֱוֹר. חֶזֶל הַיֶּאֱוֹר, כְּמִנּוּ: "רָאוּ חֲלָקֵת יוֹחֵב חָל יָדִי" (שְׁמוֹנֵל

גומא

זוֹלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לְוִי וַיִּקַּח אֶת בֵּת לְוִי וַתְּהֵרָה הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֶּן בְּהַמְשָׁךְ יִתְבַּרְרוּ זְהוּיּוֹתֵיהֶם - עִמְרָם שֶׁנִּשְׂאָ אֶת דּוֹדָתוֹ, וְכַבֵּד. לְאַחַר מִתֵּן תּוֹרָה נֹאסֵר זִיווּג כַּזֶּה.

גַּמָּא (שֵׁם מַדְעִי: Cyperus papyrus), מִין קָנָה הַגְּדֻלָּה בְּנֵהֲרוֹת. גּוֹבְהוּ מִגִּיעַ עַד 4-5 מִטְרִים. הִשְׁתַּמְשׂוּ בּוֹ לְקַלִּיעַת סִלִּים, לְהַכְנֵת מַחְצֻלוֹת, חֲבָלִים וְסַנְדָּלִים וּלְבִנְיַת סִירוֹת.

בְּתוֹךְ הַסּוּף וַתִּשְׁלַח אֶת־אֲמֹתָהּ וַתִּקְחָהּ: וַתִּפְתַּח^ו
וַתְּרֹאֶהוּ אֶת־הַיֶּלֶד וְהִנֵּה נֶעֱר בִּכְהָ וַתַּחמֹל עָלָיו
וַתֹּאמֶר מִי־לִדֵי הָעִבְרִים זֶה: וַתֹּאמֶר אַחֲתוֹ אֶל־בֶּת־^א
פְּרַעִי הָאֵלֶךְ וַקְרָאתִי לָךְ אִשָּׁה מִיִּנְקַת מִן הָעִבְרִית
וַתִּינַק לָךְ אֶת־הַיֶּלֶד: וַתֹּאמֶר לָהּ בֶּת־פְּרַעִי לְכִי^ב
וַתֵּלֶךְ הָעֲלָמָה וַתִּקְרָא אֶת־אִם הַיֶּלֶד: וַתֹּאמֶר לָהּ^ב
בֶּת־פְּרַעִי הַיְלִיכִי אֶת־הַיֶּלֶד הַזֶּה וְהִינְקָהוּ לִי וְאָנֹכִי
אֶתֶּן אֶת־שְׂכָרְךָ וַתִּקַּח הָאִשָּׁה הַיֶּלֶד וַתִּנְקָהוּ: וַיִּגְדַּל^ג

^ו י"ה ב', והוא לשון יד ממש, שיד האדם סמוכה לו, ורבותינו חמרו, "הלכת" לשון מיתה, הולכות למות לפי שמחו פה, והפנינו מסיעו, פי למה לנו לכתוב: "ונערתיך הלכת"? את אמתה. חת שפחתה, ורבותינו דרשו לשון יד, חבל לפי דקדוק לשון הקדש היה לו להקדש 'חמתה' מ"ס דגושה, והם דרשו "חת חמתה" - חתיה, ונשתדדה חמתה חמות הקדש:

^א מן העברית. שהחזיקתו על מנריות הקדש לניק ולח ינק, לפי שהיה עתיד לדבר עם השכינה:

^ב ותלך העלמה. הלכה פזריות ועלמות פעלם:

^ג היליכני. נתנבחה ולא ידעה מה נתנבחה, הי שליכני:

^ו ותפתח ותראהו. חת מי רחתה? חת

חריג, ועל כן - וַתִּשְׁלַח אֶת אֲמֹתָהּ, המשרתת שלה,¹⁵ וַתִּקְחָהּ - את התיבה. ^ו וַתִּפְתַּח בַּת פְּרַעִי את התיבה וַתְּרֹאֶהוּ אֶת הַיֶּלֶד שבתיה, וְהִנֵּה נֶעֱר, בן קטן¹⁶ בְּכָה, משום שהיה רעב או מסיבה אחרת. וַתַּחמֹל עָלָיו וַתֹּאמֶר: מִי־לִדֵי הָעִבְרִים זֶה. אולי שיערה כי אשה מצרית לא היתה משאירה תינוק במקום כזה, ואולי זיהתה שהוא עברי בשל תווי פניו או צבע עורו.

^ז מן הסתם נוצרה מהומה סביב התינוק. אחותו, שעמדה עד כה מרחוק, ראתה את התקהלות הבנות סביב התיבה, והתקרבה אליהן. וַתֹּאמֶר אַחֲתוֹ אֶל בֶּת פְּרַעִי: הָאֵלֶךְ וַקְרָאתִי לָךְ אִשָּׁה מִיִּנְקַת מִן הָעִבְרִית, וַתִּינַק לָךְ אֶת הַיֶּלֶד? כנראה בת פרעה החזיקה את הילד על ידיה, אך לא יכלה להשתיק את בכיו. הוא היה קטן מכדי להזיננו באוכל, והיא לא יכלה להיניק אותו. אם רצתה להשאיר עמה את הילד, הרי היתה צריכה למצוא מינקת. אחותו הציעה מינקת עבריה, לאו דווקא משום שהילד עברי, אלא משום שהעבריות הן כוח עבודה זול, במיוחד לאור העובדה שהרבה ילודים הומתו על ידי המצרים, ועל כן בוודאי ישמחו בעבודה זו.

^ח בת פרעה היתה אדישה לזהותה של המינקת - וַתֹּאמֶר לָהּ בֶּת פְּרַעִי: לְכִי.

וַתֵּלֶךְ הָעֲלָמָה הצעירה, שגם אם מזהים אותה עם מרים, לא ידוע ההפרש המדויק בין גילה לבין גיליהם של אחיה. וַתִּקְרָא אֶת אִם הַיֶּלֶד. המעשה המתבקש מכל הבחינות, שכן אמו עכשיו מסוגלת להיניק, ובת פרעה אינה מכירה אותה.

^ט וַתֹּאמֶר לָהּ בֶּת פְּרַעִי: הַיְלִיכִי, הוליכני, קחי את הַיֶּלֶד הַזֶּה, וְהִינְקָהוּ לִי, וְאָנֹכִי אֶתֶּן אֶת־שְׂכָרְךָ. אם הילד קיבלה אותו לידיה, כילד שבת פרעה מעוניינת בו - וכך היה מוגן מגזרת פרעה. היא תטפל בו כמו קודם לכן, ואף תקבל שכר הנקה. וַתִּקַּח הָאִשָּׁה הַיֶּלֶד וַתִּנְקָהוּ.

אותה, בלא קשר למוצאו, והיא חשה כאילו נשלח אליה התינוק משמים באופן מכוון. בְּנֵי בְּתִיָּה בַת פְּרַעִי מפורטים בפסוק סתום מדברי הימים א' (ד,יח). חכמים זיהו אותה עם בת פרעה, ושיבחו אותה (מגילה יג ע"א). איננו יודעים אם היו לה ילדים נוספים; ואם כן, מה היה יחסה אליהם. גם אם היו לה ילדים אחרים, היא התקשרה במיוחד לילד הזה. בת פרעה חשה שמאחר שהיא זו שגילתה אותו, אליה הוא נשלח. בלי קשר לאישיותו המיוחדת שתתגלה מאוחר יותר, מבחינתה הוא היה ילד פלא מעצם הווייתו.

היתה מנותקת; היא ישבה בארמון בלא לדעת בדיוק מה מתרחש מחוץ לכתליו. בכל זאת הכירה את המציאות מספיק כדי להבחין שהילד הבוכה בתיבה הוא עברי, כפי שסופר מיד, וכי נשקפת לו סכנה, ומשום כך חמלה עליו. אפשרות אחרת היא שעצם מציאתו של ילד היא שעוררה בת פרעה ומשה לא ידוע בת כמה היתה בת פרעה, אך מן הסתם היתה בוגרת דיה. ייתכן שהעניין שגילתה בילד נבע מרחמיה כלפיו. אולי הגיעה לאוזניה השמועה על גזרתו של אביה, אבל כאמור, נראה שלא היה זה חוק גלוי וממשי, אלא ביטוי רצונו של המלך בלבד. אולי דווקא בהיותה בתו של המלך

הַיֶּלֶד וְתִבְאֵהוּ לְבַת פְּרַעֲהַ וַיְהִי לָהּ לְבֶן וְתִקְרָא שְׁמוֹ מֹשֶׁה וְתֹאמֶר כִּי מִן הַמַּיִם מָשִׂיתָהוּ: וַיְהִי בַּיָּמִים הָהֵם וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל-אָחִיו וַיְרֵא בְּסִבְלָתָם וַיֵּרֶא אִישׁ מִצְרַיִם מִפְּהַ אִישׁ-עֲבָרִי מֵאָחִיו: וַיִּפֶן פָּה וְכֹה וַיֹּאמֶר כִּי אֵין אִישׁ וַיַּךְ אֶת-הַמִּצְרַיִם וַיְטַמְּנֵהוּ בַּחֹל: וַיֵּצֵא בַּיּוֹם הַשְּׁנַיִם וְהִנֵּה שְׁנַיִם-אֲנָשִׁים עֲבָרִים נֹצִים

10 מְשִׂיתָהוּ: "סְחַלְתָּהוּ", הוּא לְשׁוֹן הַזְּעָה בְּלָשׁוֹן חֲרָמִי: "כְּמִשְׁחַל פִּיעֵתָח מִחֻלְבָּא" (בְּרִשְׁתַּי ח ע"א). וְכֵן לְשׁוֹן עֲבָרִי "מְשִׂיתָהוּ" לְשׁוֹן הַסִּירֻדוּתִי, כְּמוֹ: "לֹא יִמָּוֵשׁ" (וַהֲשִׁיעַ ח, ח), "לֹא מָשׂוּ" (בְּמִדְבַר יד, מ"ד), כִּךְ חִבְרוּ מִנְחָם. וְחָזַק חוֹמֵר שְׁחִינוּ מִמְּחַפְּזֵת מֵשׁ וַיִּמְוָשׁ, חֻלְבָּא מְגֻזְרֵת מֵשָׁה, וְלָשׁוֹן הַזְּעָה הוּא; וְכֵן: "וַיִּמָּשֵׁן מִמַּיִם רַבִּים" (שְׁמוֹחַל ב' כב, ז), שְׁחַלְבּוּ הָיָה מִמְּחַפְּזֵת מֵשׁ, לֹא יִתְכַן לוֹמֵר 'מְשִׂיתָהוּ', חֻלְבָּא 'הַמְשִׂיתָהוּ', פְּחָשֶׁר יִחְמֵר מִן קֵס 'הַקִּימְתִי', וּמִן עֵב 'הַשִּׁבְתִּי', וּמִן פֶּח 'הַבִּיחְתִּי', חו' מְשִׂיתָהוּ, כְּמוֹ: "וַיִּמָּשֵׁן חַיִּת עֵזֶן הַחֶרֶץ" (זכריה ג, ט), חֻלְבָּא 'מְשִׂיתָהוּ' חִינוּ חֻלְבָּא מְגֻזְרֵת תְּבָה שְׁפַעַל שְׁלָה מְיֻסָּד פְּה"ח פְּסוּף הַתְּבָה, כְּגוֹן: מֵשָׁה, פְּנָה, עֲשָׂה, צוּה, פְּנָה, פְּשִׁיבּוֹחַ לוֹמֵר כֶּהֱס פְּעַלְתִּי תִבְחָ הַיּוֹדִי פְּמָקוֹס ה"ח, כְּמוֹ: עֲשִׂיתִי, פְּעִיתִי, פְּעִיתִי, עֲשִׂיתִי:

11 וַיִּפֶן פָּה וְכֹה. רָחַה מֶה עֲשָׂה לוֹ בְּבִית וּמֶה עֲשָׂה לוֹ בְּשָׂדֵה. וּלְפִי פִּשְׁטוֹן כְּמִשְׁמַעוֹ: וַיֵּרֶא כִּי אֵין אִישׁ. עֲתִיד לְצַחַת מִמֶּנּוּ שְׂיִתְצַר:

12 שְׁנַיִם אֲנָשִׁים עֲבָרִים. דָּתָן וְאֶהֱרִיקֵם, הֵם

לו בשם ששורשו היה 'משה', ושמשמעו במצרית 'ילד המים' או 'זרע היאור', כלומר בנם של מי היאור, שהיו מקודשים בעיני המצרים ושהיו מקור חייהם. נראה שמשחק המלים בעברית דומה, אלא שבעברית הוא מתייחס למלה מְשִׂיתָהוּ, ואילו במקור המצרי, קראה לו בת פרעה על שם המים - כִּי מִן הַמַּיִם מָשִׂיתָהוּ.

וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל-אָחִיו. באופן פרדוקסלי מלך מצרים, שביקש להשמיד את כל ילדי

הרחבות מְשִׂיתָהוּ מִן הַסֵּתֵם בְּלִידָתוֹ נִיתַן לְמֹשֶׁה שֵׁם אַחֵר, (ראו מגילה יג ע"א), אך במשך חייו נקרא בשם שנתנה לו בת פרעה. (ראו מגילה יג ע"א; ויקרא רבה א, ג).

תמוה שבת פרעה קראה לילד בשם עברי, ומעבר לכך - שאף מדרש השם שאמרה היה על דרך העברית: מֹשֶׁה... כִּי מִן הַמַּיִם מָשִׂיתָהוּ. על כן היו שאמרו כי השם משה אינו אלא צורה עברית של שם מצרי שפירושו מים, או שבת פרעה קראה

וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד, וכשנגמל יכלה גם אשה שאינה מינקת לטפל בו - וְתִבְאֵהוּ לְבַת פְּרַעֲהַ, וַיְהִי לָהּ הַיֶּלֶד הַזֶּה לְבֶן. היא התקשרה אליו ואימצה אותו. וְתִקְרָא שְׁמוֹ מֹשֶׁה, וְתֹאמֶר, והסבירה את השם: כִּי מִן הַמַּיִם מָשִׂיתָהוּ.

אף על פי שמשה גדל אצל בת פרעה, כבן האצולה המצרית הגבוהה, הוא ידע שמוצאו עברי. יֵא וַיְהִי בַּיָּמִים הָהֵם וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה, כנראה בשנות העשרה שלו, וַיֵּצֵא אֶל-אָחִיו, מתוך סקרנות ומתוך הזדהות, שכן ביקש להכיר את קבוצת המוצא שלו, העברים, שמפאת מעמדם הנחות לא הגיעו לחצרו של מלך מצרים. וַיֵּרֶא בְּסִבְלָתָם. בסבל שסבלו. וַיֵּרֶא אִישׁ מִצְרַיִם מִפְּהַ אִישׁ עֲבָרִי מֵאָחִיו העבריים, שעתה משה הזדהה עמם. יֵב וַיִּפֶן פָּה וְכֹה, משה פנה לכאן ולכאן, וַיֵּרֶא כִּי אֵין אִישׁ. המקום נראה לו מבודד - אם כי כנראה לא בדק היטב, כמו שנראה להלן - וַיַּךְ אֶת הַמִּצְרַיִם, והרג אותו בדרך נס או הודות לחוסן רוחו וגופו. 18 לאחר מכן - וַיְטַמְּנֵהוּ, קבר אותו בַּחֹל, וחשב שבכך נגמר העניין.

12 משה חזר הביתה - וַיֵּצֵא שׁוֹב בַּיּוֹם הַשְּׁנַיִם אל אחיו, שאותם עדיין לא הכיר היטב, אלא רק חש כי הם משפחתו. וְהִנֵּה שְׁנַיִם אֲנָשִׁים עֲבָרִים נֹצִים, מתקוטטים. כנראה הם לא רק העליבו זה את זה;

העברים, הוא שגידל בביתו שלו ילד עברי. הילד, שגדל בארמון כאחד מבני המשפחה, לא ידע בבהירות לאיזו משפחה השתייך. אולי זכר דבר-מה עמום, אך יש להניח שכשנאמו גידלה אותו, ואף מאוחר יותר, אם הצליחה לשמור אתו על קשר בהיותו בבית פרעה, היא לא סיפרה לו שהוא בנה. את זהותו המדויקת עליו לגלות בעצמו. במובן זה עבר משה את מה שעובר כל נער מתבגר - אבל בצורה דרמטית הרבה יותר: היה עליו למצוא את זהותו ולברר את השתייכותו.

כדרכו של הסיפור המקראי, בלא תיאורים רגשיים החושפים ישירות את חוויותיו של משה, עולה מן העלילה שלמרות שמשה גדל בין המצרים ובתוך בית המלך, הוא חש קשור אל אחיו שבחזק. אף שלא הכירם ובקושי ידע לדבר בשפתם - מלבד אולי זיכרונות עמומים של הלשון הזאת מתקופת ינקותו - הרגיש שאלה הם אחיו.

12 וַיַּךְ אֶת הַמִּצְרַיִם וַיְטַמְּנֵהוּ בַּחֹל מעשהו של משה אופייני לדמותו. כיוון שגדל בבית המלך, חש שהסמכות בידו. ומעבר לכך, הוא נחן ברגישות עמוקה לצדק. שנאתו לעוול, שתחזור ותתגלה גם בהמשך חייו, באה כאן לביטוייה הראשון: ההתעללות השרירותית עוררה את כעסו, ומתוך כך פעל. עם זאת, משה לא נהג בפזיזות. הוא ידע שהכאת איש עברי אינה יכולה להוות עילה לתביעה משפטית במצרים, ועל כן נזהר והתאמץ להסתיר מעשיו.

וַיֹּאמֶר לְרָשָׁע לְמָה תִּבְּה רַעַךְ: וַיֹּאמֶר מִי שָׂמְךָ לְאִישׁ יְד
 שָׂר וְשִׁפְטָ עָלֵינוּ הֲלֹהֲרַגְנִי אֶתָּה אָמַר כְּאִשֶׁר הֲרַגְתָּ
 אֶת־הַמְצַרִּי וַיִּירָא מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אָכֵן נֹדַע הַדָּבָר:
 וַיִּשְׁמַע פְּרַעֲהַ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וַיִּבְקֶשׁ לַהֲרֹג אֶת־
 מֹשֶׁה וַיְבָרַח מֹשֶׁה מִפְּנֵי פְרַעֲהַ וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ־מִדְיָן
 וַיֵּשֶׁב עַל־הַבְּאֵר: וּלְכֹהֵן מִדְיָן שִׁבְעַ בָּנוֹת וַתְּבַאֲנָהּ

שהותירו מן הפגן: נציים. מריבים: למה תכה רעה. חף על פי שלא נקח רשע פהקמת יד: רעך. רשע קמותך:

וַיִּשְׁמַע פְּרַעֲהַ. הם הלשינו עליו: וַיִּבְקֶשׁ לַהֲרֹג אֶת־מֹשֶׁה. מסרו לקוסטינר להרגו, ולא שלטה בו הרב, הוא שאמר משה: "ויצלני מחרב פרעה" (להלן י"ז): וַיֵּשֶׁב עַל הַבְּאֵר. למד מיעקב שנוהג לו זוגו מן הבאר:

ידו מי שמך לאיש. והרי עודך נער: הלהרגני אתה אמר. מכאן חנו למדים שהרגו פשם הפולש: וַיִּירָא מֹשֶׁה. כפשוטו. ומדקשו דאג לו על שרחה פירחל רשעים דילטוריון, חמר: מעתה שפיר חיסם רחויין להגאל: אכן נודע הדבר. כמשמעו. ומדקשו, נודע לי הדבר שהייתי תמה עליו, מה חטאו ושרחל

וּלְכֹהֵן מִדְיָן. רב שפהו, ופרש לו מעבודה זרה ונדוהו מאלס: את

לפחות אחד מהם הכה את חברו, וַיֹּאמֶר לְרָשָׁע, למכה, למתנפל: לְמָה תִּבְּה רַעַךְ?!

יד וַיֹּאמֶר המכה: מי שמך, מינה אותך לאיש שר ושפט עלינו, שאתה מוצא לנכון לשפוט אותי?! מכיוון שאין לך שררה ומעמד של שופט - מה אתה יכול לעשות לי?! אכן, אני מודע לכוחך - הלהרגני אתה אמר, מתכוון, כְּאִשֶׁר הֲרַגְתָּ אֶת הַמְצַרִּי?!

וַיִּירָא מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר: אָכֵן נֹדַע הַדָּבָר. משה חשש מפני שידע שלא נהג לפי החוק, ונדמה היה לו שאיש לא ראה את מעשיו, והנה מתברר שהדבר נודע.

טו וַיִּשְׁמַע פְּרַעֲהַ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה. אותו עברי אולי הפסיק להכות את רעהו, אך לא שתק, ודבר המעשה הגיע לאוזני פרעה. לא ידוע כיצד התייחס פרעה לאסופי שהביאה בתו אל ביתו. ייתכן שהיה סובלני כלפיו, כסובלנותו של הורה כלפי גור חתולים שמביא ילדו מן השוק. על כן כששמע שהילד שגידל בביתו, הסתבך בעניינים כאלו - וַיִּבְקֶשׁ לַהֲרֹג אֶת מֹשֶׁה. הוא ביקש להשמידו, כפי שאולי היה הורה מגיב כלפי חיית המחמד של בנו לאחר שהתברר כי החלה להזיק לסביבתה. וַיְבָרַח מֹשֶׁה מִפְּנֵי פְרַעֲהַ, וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ מִדְיָן, השוכנת במדבריות חצי-האי ערב, כנען או עבר הירדן הדרומי. כיוון שהיה זר גמור במקום - וַיֵּשֶׁב עַל הַבְּאֵר, שהיא מקום מפגש לא פורמלי.

טז וּלְכֹהֵן הַדָּת שֶׁל מִדְיָן שִׁבְעַ בָּנוֹת, שהיו רועות את צאנו, מכיוון שלא

אָרֶץ מִדְיָן אין זיהוי ודאי לגבי תחומה. היו ששיערו שכללה את כל דרום הנגב, מצפון לאילת ואת הרכסים שממזרח לערבה. אחרים זיהו אותה עם אזור צפון חגי'אז', שבו שכנה עיר ששמה מדיין (כיום אלבדע), כ-120 ק"מ מדרום לאילת).

הרחבות עתה התחוויר למשה שגם העברים עצמם אינם חפים מאלימות ומפשע. לא פשוט לו להיווכח בפנים הללו של אחיו. ביתר שאת יכול היה ללמוד זאת מהדברים שהפנה אליו האיש המכה. אפשר שלשאלתו: הלהרגני אתה אמר כְּאִשֶׁר הֲרַגְתָּ אֶת הַמְצַרִּי, נלווה גם איום מרומז: אותי לא תוכל להרוג כך. יש מי שרואה את מעשיך, והוא ידאג לטפל בך. (ראו שמות רבה א,ל). וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ מִדְיָן המדיינים היו שבטים נודדים שעסקו במסחר. הם חיו באזורים מסוימים ביישוב קבוע למחצה, מזרחה לארץ כנען. כשמשה נמלט מהשלטונות המצריים, הוא ברח אל נוודי המדבר, שאצלם לא ניתן משקל רב לחוק - לא לצווי השלטון שלהם, ובוודאי שלא לפקודות מטעם מדינות אחרות. נראה כי בין בריחתו של משה ממצרים עד לבואו למדין עבר זמן רב. במקורות שונים מופיעים סיפורים אגדיים בדבר קורותיו של משה במשך כל הימים הללו.

זיירא משה ויאמר אכן נודע הדבר' משה פנה כה וכה ולא ראה אדם, אך ייתכן שבסביבה נכחו אנשים נוספים, אלא שכאשר ראו את המצרי מכה את העברי, התחבאו וצפו במתרחש ממקום מחבואם. לחלופין, עד אחד לאירוע בוודאי נשאר - העברי המוכה. אדם זה נותר אולי פצוע, אך יצא חי מן התקרית. אפשר שהוא שסיפר עליה לאחרים. (ראו עקדת יצחק ואברבנאל). מן הסתם מתוך כוונות טובות דיווח בהתרגשות על הנס שאירע לו כשהופיע

וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מִן־הָעֲבֹדָה וַיִּזְעְקוּ וַתַּעַל שׁוֹעַתְם אֶל־הָאֱלֹהִים מִן־הָעֲבֹדָה: וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת־נַאֲקָתָם וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־בְּרִיתוֹ אֲתֵּי אַבְרָהָם אֶת־יִצְחָק וְאֶת־יַעֲקֹב: וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּדַע אֱלֹהִים: וּמִשָּׁה הָיָה רָעָה אֶת־צֹאן יִתְרוֹ חֲתָנּוֹ כִּי־הָיָה מֵדִין וַיִּנְהַג אֶת־הַצֹּאן אַחֲרֵי הַמִּדְבָּר וַיָּבֵא אֶל־הַר הָאֱלֹהִים חֹרֵבָה: וַיֵּרָא מֶלֶאֱךָ יְהוָה

כג | וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם. נִטְטַע, וְהָיָה שׁוֹחֵט תַּעֲנוּקוֹת יִשְׂרָאֵל וְרוֹחַץ בְּקָמָם: כד | נַאֲקָתָם. צַעֲקָתָם, וְכֵן: "מַעֲיַר מֵתִים יִנְחָקוּ" (חִיּוֹב כה, יב): אֶת בְּרִיתוֹ אֲתֵּי אַבְרָהָם. עִם חֲבָרָה: כה | וַיֵּדַע אֱלֹהִים. נָתַן עֲלֵיהֶם לֵב וְלֹא הָעֵלִים עֵינָיו: כז | אַחֲרֵי הַמִּדְבָּר. לְהִתְרַחֵק מִן הַגּוֹל שֶׁלֹּא יִקְעוּ בַּשָּׂדוֹת חֹחֲקִים: אֶל הַר הָאֱלֹהִים. עַל שֵׁם הָעֵתִיד:

זעקת ישראל מעוררת גאולה

פרק ב פס' כג-כה

משה ברח ממצרים כאשר היה צעיר, והוא ישוב אליה בצו ה' כאדם בוגר. מלבד ההתרחשות על הבאר במדין ונשיאת צפורה לאשה, אין המקרא מספר על חייו ונדודיו של משה בפרק הזמן הארוך שעבר.

פסוקים בודדים מייחדת התורה להחמרת מצבם של אחיו במצרים. עניין קצר זה מפרט את קולות הכאב של בני ישראל, שבעקבותיהם מתעוררת הגאולה שמשה יישלח לקדם בעניין שלאחריו.

כג וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם, כנראה המלך שבתו גידלה את משה. כיוון שהעבודה נעשתה מטעם המלכות ולצרכיה, מותו של המלך היה יכול לעורר אצל העברים תקווה לרווחה כלשהי, אך אירע ההיפך - ²⁴ וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבֹדָה, וַיִּזְעְקוּ וַתַּעַל שׁוֹעַתְם, צעקתם אֶל הָאֱלֹהִים מִן הָעֲבֹדָה.

כד וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם, אנחתם, וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת בְּרִיתוֹ אֶת עִם אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק וְאֶת יַעֲקֹב, אבותיהם. כה וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיֵּדַע אֱלֹהִים, התקשר והתקרב אליהם. ²⁵

ההתגלות בסנה

פרק ג - פרק ד פס' זו

משה, אשר גדל בבית מלך מצרים, ושלפי אגדות מסוימות הספיק אף למלוך במדינות אחרות, נשא רועה והפך לרועה צאן. בהיותו מבודד מאדם במדבר זכה להתגלות האלוהית הראשונה ובה נקרא לצאת מיחידותו ולשוב אל עמו. והפעם - לא יצפה בסבלותם בלבד, אלא יהיה מנהיגם ומושיעם. הוא ישוב למצרים לא כאדם פרטי, ואף לא כשליח אישי אל פרעה; עליו לייצג את עמו כדי להוציאם ממצרים. דרכו של העם אל חרותו ארוכה. דרך נפתלת זו מיועדת, בין היתר, להראות את כוחו של אלוקים בפני העמים.

פרק ג א וּמִשָּׁה הָיָה רָעָה אֶת צֹאן יִתְרוֹ חֲתָנּוֹ כִּי־הָיָה מֵדִין. נראה שהעיסוק ברעיית צאן מצא חן בעיניו שכן הוא אפשר לו להגות במחשבותיו, להתפלל ולדבוק באלוקיו. וַיִּנְהַג אֶת הַצֹּאן אַחֲרֵי הַמִּדְבָּר, משום שהמדבר הוא שטח הפקר, וכך לא יפגע הצאן ברכושו של איש; ועוד, במדבר לא צפויים אויבים. בתוך הליוכו שם - וַיָּבֵא אֶל הַר הָאֱלֹהִים חֹרֵבָה, לחורב. ב וַיֵּרָא מֶלֶאֱךָ ה' אֱלֹהִים בְּלִבַּת, בלהבת

הרחבות

זימת מלך מצרים ויאנחו... ויזעקו ותעל שועתם כל עוד המלך חי בני ישראל עבדו בפרך והוכו, אך היו נתונים בתוך סדר מסוים. היו במצרים שופטים והיו שוטרים שחלקם היו עבריים, כך שהיתה לבני ישראל אוטונומיה מסוימת, והם השלימו עם חיייהם הקשים. עם מותו של המלך עברו הצרות את גבול הסבל שלהם, ולראשונה החלו לבכות ולהתפלל. צעקתם זו היא שהיפכה את המצב.

זינהג את הצאן אחר המדבר מדבר אינו זהה לציה או לשימון. בשל טיב אדמתו וכמות המשקעים היורדים בו אין המדבר מתאים לגידולים חקלאיים, אך בכל זאת יש בו לאחר הגשמים מרעה רב. אחת ממשמעויותיו של השורש ד,ב,ר היא הובלה והנהגה. (המלים וינהג את הצאן מתורגמות בתרגום המיוחס ליונתן - ודבר ית ענא. ראו גם ראב"ע ורד"ק תהלים

מזד). משמעויותו המילולית של מדבר היא אפוא המקום שאליו מוליכים את הצאן לרעות (ראו מלבי"ם ביאור המלים הושע ב,ה ותהלים חמ,ו).

'הר האלהים חרבה' ייתכן ששני כינויו של הר סיני - הר האלהים וחרב - ניתנו לו רק מאוחר יותר. (ראו שמות רבה ב,ד; רש"י על אתר. אכן ביחס לשם 'חורב' אין הדבר מוסכם. ראו פרקי דרבי אליעזר מא וראב"ע על אתר; שו"ת ר' אברהם בן הרמב"ם, לו). משה הגיע להר כלשהו, שלא היה בולט במיוחד. עמים שונים מציינים את הר סיני כהר גבוה מאוד ומזהים אותו עם הרים הבולטים בגובהם. אולם מסורת חכמינו מתארת אותו כהר נמוך ביותר, כהתנשאות כלשהי של האדמה, שבקושי עשויה להיקרא הר (במדבר רבה יג,ג). אף מן הסיפור הזה נראה כי מדובר בגבעה שהצאן יכול לרעות בה.

אֱלֹהֵי בְּלִבַּת־אֵשׁ מִתּוֹךְ הַסֵּנֶה וַיֵּרָא וְהִנֵּה הַסֵּנֶה
 בַּעַר בְּאֵשׁ וְהַסֵּנֶה אֵינְנוּ אֶפְלָל: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶסְרֶה־
 נָא וְאֶרְאֶה אֶת־הַמְּרֹאֶה הַגָּדֹל הַזֶּה מִדּוֹעַ לֹא־
 יִבְעַר הַסֵּנֶה: וַיֵּרָא יְהוָה כִּי סָר לְרְאוֹת וַיִּקְרָא אֱלֹהֵי
 אֱלֹהִים מִתּוֹךְ הַסֵּנֶה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הֲנִנִּי:
 וַיֹּאמֶר אֶל־תִּקְרַב הֵלֶם שְׁלִי־נַעֲלֶיךָ מֵעַל רַגְלֶיךָ כִּי
 הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עוֹמֵד עָלָיו אֲדַמַּת־קֹדֶשׁ הוּא:
 וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֱלֹהֵי אָבִיךָ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק
 וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב וַיִּסְתֵּר מֹשֶׁה פָּנָיו כִּי יָרָא מֵהַבֵּיט אֶל־

ב | בְּלִבַּת אֵשׁ. בְּשִׁלְהֶבֶת אֵשׁ, לְפָנֵי עַל
 אֵשׁ כְּמוֹ: "לֵב הַשָּׁמַיִם" (דברים ה, יח), "בְּלֵב
 הַחֵלֶה" (שמואל ב' יח, יד). וְחַל תִּתְמַה עַל
 הַיָּמִי, יֵשׁ לָנוּ פִּיּוּזֵחַ בּוֹ: "מֶה חֲמֵלָה
 לְפִתְחָךְ" (יחזקאל טו, ל); מִתּוֹךְ הַסֵּנֶה. וְלֹא
 חֵילֶךְ חֵחֶה, מְשׁוֹם "עַמּוֹ חֲנֹכִי בְּנֶרְהָ"
 (תהלים עז, טו): אֶפְלָל. נִחְכַּל, כְּמוֹ "לֹא עֲבַד
 בָּהָ" (דברים כז, א), "חֲשֶׁר לִקַּח מְשֶׁם" (בראשית ג,
 כג): אֶסְרֶה. מִפְּחָן לְהִתְקַדֵּשׁ עָס:
 ה | שֵׁל. שְׁלַךְ וְהוֹצִיחַ, כְּמוֹ: "וַיִּשַׁל הַבְּרָזִלִי
 (דברים יט, ה), "כִּי יִשַׁל זִיתְךָ" (דברים כז, ט):
 אֲדַמַּת־קֹדֶשׁ הוּא. הַמָּקוֹם:

אֵשׁ מִתּוֹךְ הַסֵּנֶה, וַיֵּרָא וְהִנֵּה הַסֵּנֶה בַּעַר בְּאֵשׁ, הַמְּלֹאךְ הַתְּגִלָּה לוֹ
 בְּתוֹר לְהַבִּית אֵשׁ, וְהַסֵּנֶה אֵינְנוּ אֶפְלָל.

ג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בִּלְבוֹ: אֶסְרֶה נָא וְאֶרְאֶה אֶת הַמְּרֹאֶה הַגָּדֹל, הַחֲרִיג
 וְהַמּוֹזֵר הַזֶּה, שֶׁהָרִי לְהַבִּית הָאֵשׁ שְׂרָאָה מִשֶׁה הִיתָה שׁוֹנָה מֵהָאֵשׁ
 הַמוֹכֶרֶת בַּעֲוֹלָם הַזֶּה, הַמֵּאֲכֶלֶת חוֹמְרִים דְּלִיקִים. מִשֶׁה לֹא רָאָה
 מְלֹאךְ בְּשֶׁלֶב זֶה, אֲלֵא רַק מֵרָאָה אֵשׁ²⁶ וְרָצָה לְבַרֵּר מִדּוֹעַ לֹא יִבְעַר,
 כְּלֵה הַסֵּנֶה.

ד וַיֵּרָא ה' כִּי סָר, הַתְּקַרְב לְרְאוֹת, וַיִּקְרָא אֱלֹהֵי מִתּוֹךְ הַסֵּנֶה,
 וַיֹּאמֶר: מֹשֶׁה מֹשֶׁה.

וַיֹּאמֶר, לְמִרוֹת שֶׁלֹּא יָדַע מִיְהוָה הַקּוֹרָא: הֲנִנִּי.

ה וַיֹּאמֶר: אֶל תִּקְרַב הֵלֶם. אֵל תִּתְקַרַב לְכַאֵן. שֵׁל, חֲלוּץ נִעְלֶיךָ מֵעַל
 רַגְלֶיךָ, כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עוֹמֵד עָלָיו אֲדַמַּת־קֹדֶשׁ הוּא, מְקוֹם
 הַשְּׂרָאָת הַשְּׂכִינָה. עֲלֶיךָ לְעַמּוֹד בִּירְאוֹת הַכְּבוֹד הַרְאוּיָה, הַמִּתְבַּטְּאָת
 בַּהֲסֶרֶת הַנְּעֻלִיִּים.²⁷

ו מֹשֶׁה הַתְּקַרַב יַחַף, וְאִז שָׁמַע קוֹל שֶׁהַזְּדָהָה לְפָנָיו – וַיֹּאמֶר: אָנֹכִי
 אֱלֹהֵי אָבִיךָ, עִמְרָם, אֲבָל אֵינְנִי רַק אֱלֹהֵי אָבִיךָ הַסְּמוּךְ – אֱלֹהֵי
 אַבְרָהָם, אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב. וַיִּסְתֵּר מֹשֶׁה פָּנָיו, כִּי יָרָא מֵהַבֵּיט
 אֶל הָאֱלֹהִים. כְּשֶׁנּוֹכַח לְדַעַת שֶׁה' הוּא הַמִּתְגַּלָּה אֵלָיו, חֲדַל מֵלְהַבִּיט
 אֶל הַלְהַבָּה מִתּוֹךְ יְרֵאֵת כְּבוֹד כִּלְפֵי אֱלֹהִים²⁸ אוֹ מִתּוֹךְ פַּחַד מוֹוֹת.²⁹

פטל
(סנה?)

סְנֵה זוֹהָה עִם עֲצִים קוֹצֵנִיִּים, כְּגוֹן הַשִּׁיטָה
 (שֵׁם מְדַעִי: Acacia) וְהַשִּׁיזָף הַמְצוּי (שֵׁם
 מְדַעִי: Ziziphus spina-christ) הַגְּדֹלִים
 בְּנַחֲלֵי סִינַי; וְעִם צִמְחִים שְׂפָרוֹתֵיהֶם אוֹ
 פְּרָחֵיהֶם אֲדוּמִים אוֹ כְּתוּמִים, כְּגוֹן רְנוֹג
 הַשִּׁיטִים (שֵׁם מְדַעִי: Loranthus acaciae),
 הַטּוֹפֵל הָאֲדוּם (שֵׁם מְדַעִי: Cynomorium
 coccineum) וַיְחַנּוֹק הַמְּדַבֵּר (שֵׁם מְדַעִי:
 Cistanche tubulosa). נִרְאָה שְׂבֵת־רִגוּמִים
 וּבְמִדְרָשִׁים הוּא מְזוּהָה עִם הַפְּטֵל (שֵׁם
 מְדַעִי: Rubus sanguineus), צִמַּח קוֹצֵנִי
 הַגָּדֹל בְּנַחֲלֵי סִינַי שְׂפָרוֹתָיו אֲדוּמִים. (רְאוּ
 שְׂמוֹת רַבָּה בְּט; שְׂבֵת סוֹ ע"א; רס"ג עַל
 אֶתֶר).

הַרְחִבּוֹת | וְהִנֵּה הַסֵּנֶה בַּעַר בְּאֵשׁ אֲמָנָם לְעֵתִים
 צִמַּח מִתְחִיל לְבַעוֹר בְּאוֹפֵן סְפוּנְטָנִי
 בְּמִדְבָר בְּשֶׁל עֲצֵם כִּלְשֵׁהוּ הַמְּרֹכֵז אֶת
 קֶרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ, אֶךְ הַדְּבַר נִדִּיר, וּבִפְרָט
 בְּסֵנֶה. מִשֶׁה רוֹאָה כֵּאֵן אֶת לְהַבִּית
 הָאֵשׁ, אֲבָל יִיחּוּדוֹ שֶׁל הַמְּרֹאֶה הוּא בִּכֵּךְ
 שֶׁהָאֵשׁ הַבוֹעֶרֶת בְּסֵנֶה אֵינָה אוֹכֶלֶת
 אוֹתוֹ.

הַאֱלֹהִים: וַיֹּאמֶר יְהוָה רְאֵה רְאִיתִי אֶת-עַנְי עַמִּי
 אֲשֶׁר בְּמִצְרַיִם וְאֶת-צַעֲקוֹתֵם שָׁמַעְתִּי מִפְּנֵי נַגְשָׁיו
 כִּי יָדַעְתִּי אֶת-מַכְאֲבָיו: וְאִרְדָּה לְהַצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם
 וּלְהַעֲלֹתוֹ מִן-הָאָרֶץ הַהִוא אֶל-אֶרֶץ טוֹבָה וְרַחֲבָה
 אֶל-אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ אֶל-מְקוֹם הַפְּנֵעָנִי וְהַחֲתִי
 וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרָזִי וְהַחֲחֹי וְהַיְבוּסִי: וְעַתָּה הִנֵּה צַעֲקַת
 בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל בְּאָהָ אֵלַי וְגַם רְאִיתִי אֶת-הַלַּחֵץ אֲשֶׁר
 מִצְרַיִם לֹחֲצִים אֹתָם: וְעַתָּה לָכֵה וְאֶשְׁלַחְךָ אֶל-
 פְּרַעֲוֹה וְהוֹצֵא אֶת-עַמִּי בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם: וַיֹּאמֶר
 מֹשֶׁה אֶל-הָאֱלֹהִים מִי אֲנֹכִי כִּי אֵלֶּךְ אֶל-פְּרַעֲוֹה וְכִי
 אוֹצִיא אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם: וַיֹּאמֶר כִּי-אֶהְיֶה
 עִמָּךְ וְזֶה לָךְ הָאוֹת כִּי אֲנֹכִי שְׁלַחְתִּיךָ בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת-
 הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעֲבֹדוּן אֶת-הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה:

יז ועתה לכה ואשלחך אל פרעה. וחס תלמך, מה תועיל? והוצא חת עמי, יועילו דברך ותנחמם:

יח מי אנכי. מה חני חשוב לדבר עם המלכים? וכי אוציא את בני ישראל. ואף חס חשוב חני, מה זכו ישראל שיעשה להם נס ומוציאם ממצרים?

יט ויאמר כי אהיה עמך. השיבו על ראשון ראשון ועל חדרון חדרון: שחמרת, מי חנכי כי חלך חל פרעה? - לא שכלך היא כי חס משל, כי חיה עמך, וזה המרה חשך רחית פסנה, כלך החזית כי חנכי שלחנתך וכלחי חני להעיל כלשך

ז ויאמר ה': ראה ראיתי את עני, עינני, סבל עמי אשר במצרים, ואת צעקתם שמעתי מפני נגשיו המתעללים בו. כי ידעתי את מכאביו. ח וארד, התגליתי בעולם הן כדי להצילו מיד מצרים והן כדי להעלותו מן הארץ ההיא, ארץ מצרים, אל ארץ טובה ורחבה, אל ארץ זבת חלב ודבש. אין זו בריחה, אלא מעבר למקום טוב הרבה יותר - אל מקום הפנעני והחתי והאמרי והפרזי והחוי והיבוסי. ט ועתה הנה צעקת בני ישראל באה אלי, וגם ראיתי את הלחץ אשר מצרים לוחצים אותם. ברצוני להצילם, אך אני זקוק לשליח - י ועתה, לכה ואשלחך אל פרעה, ואתה, הוצא את עמי בני ישראל ממצרים. יא ויאמר משה אל האלהים: מי אנכי כי אלך אל פרעה, וכי אוציא את בני ישראל ממצרים?!

יב ויאמר ה': כי אהיה עמך. אין אתה מתבקש לפעול בכוחך הפרטי. אינך אלא שליח. וזה לך האות, הסימן כי אנכי שלחתיך. אמנם לאחר מכן משה יקבל סימנים נוספים, אך הסימן העיקרי היה שתוך זמן לא רב הוא ידע בוודאות ששליחותו איננה דמיון או משאלת לב גרידא - בהוציאתך את העם ממצרים, תעבדון את האלהים על ההר הזה

כי ידעתי את מכאביו אלוקים מכיר לא רק את כאביו הגלויים של עמו, בהכאתם ובנגישתם של העבדים העבריים, אלא אף את צרותיו הנסתרות הוא יודע. השעבוד הזה, שלא הונחה על ידי חוקים מוגדרים, כלל גם מכאובים שהיו כרוכים בערעור המשפחה - בפירוד בין איש ואשתו ובין הורים לילדיהם.

מי אנכי רבים הצביעו על כך שהשגחה העליונה גלגלה את הנסיבות כך שמשה לא יפנים סממני עבדות כלשהם, אלא יהיה היחיד מכל עמו שגדל באותה תקופה כבן חורין. קרקע גידולו זו, בתוך בית המלוכה, היא שהעניקה לו את העז להיאבק למען היושר והצדק. ובכל זאת הוא לא ייחס לעצמו מעלה יתרה. התורה אף תעיד עליו בהמשך שהוא ענו מאד מפל האדם אשר על פני האדמה (במדבר יב, ג). לאורך חייו חש משה מחויבות עמוקה לעמו ולאלוהים. על כן כונה פעמים רבות עבד ה' (דברים לד, ה; יהושע א, א; מלכים ב' יח, יב) ועוד. פעם אחת הוא נקרא משה עמו

(ישעיה סג, יא), כינוי חריג הרמוז לביטול אישיותו הפרטית בעבור העם). מסיבה זו שב ושאל כבר בראשיתו: מי אנכי, שכן חש זרות כלפי תפקידים מכובדים של ייצוג והנהגה.

זה לך האות החזון הנבואי מפקיע את האדם מחייו הרגילים ומשגרת התודעה שלו. במהלכו נמצא החוזה במקום אחר. את עומק חווייתו אי אפשר לתאר, ואף לא ניתן להפריך, אך חשובה מכך היא שאלת האובייקטיביות של החזון. החוויה לעתים קשורה למצבי נפש או חלום פרטי של החוזה, ועל כן גם מי שקיבל מסר ברור בהתגלות שחוזה, לא יודע תמיד מה תוקפו של מסר זה. מכאן נובעת חשיבותו של האות לאישוש אמתותה של הנבואה.

בהוציאתך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה. האות שמקבל משה חריג שכן אין הוא סימן שניתן מראש; הוא צפוי להתקיים רק בסופה של הדרך. לפי דברי ה', האות שבאמצעותו יהיה

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-הָאֱלֹהִים הֲנִי אֲנֹכִי בֶּאֱ-אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתִּי לָהֶם אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם וְאָמַרְוּ לִי מַה-שְּׁמוֹ מִה אֲמַר אֱלֹהִים: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל-מֹשֶׁה אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה וַיֹּאמֶר כֹּה תֹאמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶהְיֶה שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם: וַיֹּאמֶר עוֹד אֱלֹהִים אֶל-מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק

יד-טו | אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה. "חֲהִיָּה" עַמְסָ בְּנֶרְה זו, "חֲשָׁר חֲהִיָּה" עַמְסָ בְּשַׁעְבּוֹד שְׁחָר מְלָכִיּוֹת. חֲמֶר לְפָנָיו: דְּפוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם, מַה חָנֵּן מְכִיר לָהֶם צָרָה חֲחֻקְתָּ? דִּים בְּנֶרְה זו! חֲמֶר לו! יִפֶּה חֲמֶרְתָּ, כִּי

תְּחִמֶר" וגו'. זה שְׁמִי לְעֹלָם. חֶסֶר וְיוֹ, לֹמַר הַעֲלִימָהוּ שְׁלֹחַ יִקְרָח כְּכַתְּבוּ: זוֹה זְכָרִי לְמַדּוֹ הַיַּחֲךְ נִקְרָא. וְכֵן דְּוֹד הוּא חֲזִמֶר: "ה' שְׁמֶךְ לְעוֹלָם ה' זְכָרְךָ לְדַד וְדַד" (תְּהִלִּים קַלָּה, ט).

הַזֶּה. תְּגִיעוּ לְאוֹתוֹ הַר שֶׁעָלִיו אֶתְּה עוֹמֵד עֵתָה, וְשׁוֹב אֶתְּגַלָּה בְּפָנֶיךָ, אֲלָ שְׂאז תִּהְיֶה הַהֲתַגְלוֹת בְּרוּרָה וּפּוֹמְבִית יוֹתֵר. אִז יִנְכַח כִּאֵן הָעַם כּוֹלוּ, וְהוּא יְבוֹא לְכִאֵן לְעַבּוֹד אוֹתִי.

יג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָאֱלֹהִים: הֲנִי אֲנֹכִי בֶּאֱ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאָמַרְתִּי לָהֶם: "אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם", וְאָמַרוּ לִי: "מַה שְּׁמוֹ?" – מַה אֲמַר אֱלֹהִים?

יד וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה: אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה. בִּיטוֹל הַשְּׂאֵלָה – אֵין לִידִיעַת שְׁמִי כֹל חֲשִׁיבוֹת,³⁰ או: הַבְּטַחָה – תְּמִיד אֶהְיֶה,³¹ או: 'אֶהְיֶה' הוּא שְׁמִי.³²

וַיֹּאמֶר שׁוֹב אֲלוֹקִים: כֹּה תֹאמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל. כִּאֲשֶׁר תְּדַבֵּר עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֵל תְּפַתַּח בְּצִיטוֹט הַהֲכַרְזוֹתִי וְהַמְאִיִּים: אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה. בִּיטוֹי זֶה עֵלוֹל לְעוֹרוֹר בְּהֶם פַּחַד מְשׁוֹם שְׂאֵל הַהֲבַטְחָה שְׂאֶהְיֶה אֶתְּם תְּמִיד, יְכוֹל לְהַתְלוֹת גַּם גּוֹון מְאִיִּים, שֶׁהַרִי הוֹפְעוֹתוֹי שֶׁל ה' אֵינֵן תְּמִיד רְכוֹת וּמַבְשֵׁרוֹת הַקְּלָה. עַל כֵּן עֲדִיף שֶׁתֹּאמַר לִישְׂרָאֵל: אֶהְיֶה שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם. כִּאֵן בְּרוֹר ש' אֶהְיֶה הוּא שְׁמוֹ שֶׁל ה'. לְאַחַר תְּשׁוּבוֹתוֹ הַרְאֵשׁוֹנָה שֶׁל אֲלוֹקִים, שְׁכַלְלָה אֶת כֹּל הַמְצִיאוֹת – אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה, כְּלוֹמַר אֲנִי הוּא הַמְצוֹי בְּכֹל מְצַב זִמְוֵן, הוֹפִיעָה תְּשׁוּבוֹתוֹ הַשְּׁנִיָּה, הַמְסַתְּפַקַת בְּמִלָּה אֶהְיֶה בְּלַבַּד – שְׁמִשְׁמַעָה – הַהוּוִיָּה הַמְתַּמְדָּת.

טו וַיֹּאמֶר עוֹד אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה: כֹּה תֹאמַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, עֵתָה יּוֹזְכֵר שֵׁם נּוֹסֵף: ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם, אֱלֹהֵי אַבְרָהָם, אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאַלְהֵי יַעֲקֹב

הרחבות

בטוח שה' הוא ששלחו למשימה, הוא עצם הצלחתו לבצע את השליחות, עצם הגשמת הנבואה. עם זאת, התפקיד המוטל על משה מתייחד בכך שאין בו רק שליחות ומסר בלבד, אלא מצורפת אליו גם הבטחה. לעומת פנייתו של ה' לנביאים אחרים, שנשלחו להביא לידיעת העם מסר אלוקי, אך לא הובטח להם שהנבואה שבפיהם אכן תתבצע, שליחותו של משה כללה מראשיתו גם אות הקשור להבטחת המימוש. כבר בזמן שהתפקיד הוטל עליו, הובטח לו ששליחותו תתממש כשכל עמו יעבוד את ה' על ההר הזה.

מה שמו' שאלת שמו של אלוקים איננה רק שאלה מעשית שנועדה לסייע למשה בתקשורת עם ישראל. עברו מאות שנים של גלות ועבודות במצרים, וגם אם בני ישראל שמרו את לשונם ואת מנהגייהם (ראו שמות רבה א, כח), הידע שנשתמר בזיכרוןם על עברם לא היה כה עמוק. אמנם ייתכן שלא ברור להם אם לאלוקי אבותיהם יש שם, ומהו שם זה, אך מסתבר שלא זו תהיה שאלתם הראשונה של אנשים מדוכאים, בעת

שיקבלו בשורה כזו. נראה כי מבחינתו של משה זוהי שאלה ראשונה במעלה. הוא עצמו רוצה לדעת תחילה מהו שם ה', אף שלא יהיה זקוק לידיעה זו לצורך הנהגתו המידית של העם.

'אֶהְיֶה' לעתים נושאת צורת העתיד הדקדוקית במקרא גם משמעות של הווה מתמשך. (ראו רש"י בראשית כד, מה, רש"י במדבר טו, ורש"י איוב א, ה). אֶהְיֶה איננו בהכרח שמו של מי שיהיה בעתיד, אלא של מי שקיים תמיד, שקיומו ונוכחותו תמידיים. (ראו ר"י בכור שור). אמנם שם זה אינו נמנה רשמית עם שמות הקודש לכל הדעות, (ראו רמב"ם הלכות יסודי התורה ו, א-ב וכסף משנה שם), ועם זאת, בכל ספרות הסוד של היהדות מראשיתה הוא נחשב לשם קדוש. (ראו זוהר ח"ג יא, א. וראו עוד שבועות לה ע"א).

בעמים אחרים מתייחסים שמות שונים לאלים לפי תפקידיהם ופעולותיהם בעולם, וגם, להבדיל, כמה משמות הקודש היהודיים כרוכים באפיון אלוקים מבחינה זו או אחרת. לעומת זאת, השם הזה אינו מצומצם לכדי תפקיד או מופע כלשהו

של ה'. משמעותו הפשוטה היא: אני הוא ההווייה עצמה. משה צווה להעביר את ישראל אל ההכרה באחדותו של אלוקים. הקדוש ברוך הוא אינו דמות ראשית ב'פנטזיאוני'; אין הוא מתגלה כאן בתור היוצר או השופט בלבד, כפי שהתגלה באמצעות שמותיו האחרים (למשל השם 'אלוקים' מורה על כוח ושלטון). משה הצטווה לומר לבני ישראל שכאן אין מדובר בהיבט זה או אחר של האלוהות – אלוקי אבותיהם הוא ההווייה עצמה. (ראו מורה נבוכים ח"א סג; גבורות ה' כה).

השם י-ה-ו-ה שם זה, המכונה גם 'שם ההווייה', דומה בצורתו לשם הקודם. המעבר אליו מן השם 'אֶהְיֶה' עשוי לגלם

מעבר מלשון מדבר, ללשון נסתר – מעין 'יהיה'. (ראו ראב"ע 'הארוך' ורשב"ם). חילופי האותיות י' ב-ו' מופיעים הן בכמה מלים מהשורש ה,י,ה, הן בשורשים אחרים (כמו ח,י,ה-ח,ו,ה; י,ל,ד-ו,ל,ד. ראו רש"י בראשית ג, כ; רד"ק שמואל ב' ו, כג). לפי פירוש זה, כאשר אלוקים מדבר הוא משתמש בגוף ראשון – 'אֶהְיֶה', ואילו כשאחרים מדברים עליו מן הראוי שיקראו לו בגוף שלישי – 'יהיה'.

היו שהדגישו בשם זה את הקיום התמידי והמוחלט, והיו שהדגישו בו את היצירה וההתהוות. למרות הניסיונות הרבים להבין את המשמעויות העמוקות הגנוזות בו נותר השם מסתורי ועלום.

חמישי

וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם זֶה שְׁמִי לְעֹלָם וְזֶה זְכָרִי
 לְדֹר דָּר: לֵךְ וְאֶסְפַּתְּ אֶת־זַקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ
 אֲלֵהֶם יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נִרְאָה אֵלַי אֱלֹהֵי
 אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב לֵאמֹר פֶּקֶד פְּקֹדֹתַי אֶתְכֶם
 וְאֶת־הָעֲשׂוּי לָכֶם בְּמִצְרַיִם: וְאָמַר אֲעֲלֶה אֶתְכֶם
 מֵעֵנִי מִצְרַיִם אֶל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחֲתִי וְהָאֱמֹרִי
 וְהַפְּרִזִי וְהַחֲוִי וְהַיְבוּסִי אֶל־אֶרֶץ זֹבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ:
 וְשָׁמְעוּ לְקוֹלְךָ וּבֵאתָ אֵתָּה וְזַקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־מֶלֶךְ
 מִצְרַיִם וְאָמַרְתָּם אֵלָיו יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרָיִים נִקְרָה
 עָלֵינוּ וְעַתָּה נִלְכְּדָה־נָא דֶרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר
 וְנִזְבַּחַה לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ: וְאֲנִי יֹדְעֹתִי כִּי לֹא־יִתֵּן
 אֶתְכֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְהֵלֵךְ וְלֹא בִיד חֲזָקָה: וְשַׁלַּחְתִּי
 אֶת־יָדִי וְהִכִּיתִי אֶת־מִצְרַיִם בְּכָל־נִפְלְאוֹתַי אֲשֶׁר

הוא שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם. זה, ה', שם הווייה, הוא שְׁמִי לְעֹלָם, וְזֶה זְכָרִי לְדֹר דָּר. בו תשתמשו מכאן והלאה, ואין שם מקודש ממנו. טו עד כאן השיב ה' למשה על השאלה: "מה אמר אלהם". עתה יורה לו על שליחותו העתידית - לֵךְ וְאֶסְפַּתְּ אֶת זַקְנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם: ה' שהוא אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נִרְאָה אֵלַי, שהוא גם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, לֵאמֹר: פֶּקֶד פְּקֹדֹתַי, זכרתי, או: הבאתי בחשבון אֶתְכֶם, ולא עצם קיומכם בלבד עלה בפקידתי, אלא גם אֶת הָעֲשׂוּי לָכֶם, מה שקורה לכם, סבלכם בְּמִצְרַיִם. טז וְאָמַר: אֲעֲלֶה אֶתְכֶם מֵעֵנִי מִצְרַיִם אֶל אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחֲתִי וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִי וְהַחֲוִי וְהַיְבוּסִי, אֶל אֶרֶץ זֹבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ.

יח נוכח היסוסיו של משה, ה' הבטיח לו - וְשָׁמְעוּ לְקוֹלְךָ, וּבֵאתָ אֵתָּה וְזַקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְאָמַרְתָּם אֵלָיו: ה' - וכיוון שאין הוא מכיר את ה', עליך להסביר לו - אֱלֹהֵי הָעִבְרָיִים נִקְרָה עָלֵינוּ, התגלה אלינו, הזדמן לנו ומסר לנו מסר - וְעַתָּה נִלְכְּדָה נָא דֶרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר, וְנִזְבַּחַה לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ. יט וְאֲנִי יֹדְעֹתִי, כִּי לֹא יִתֵּן אֶתְכֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְהֵלֵךְ, ולא, אם לא -³³ בְּיַד חֲזָקָה אַגְרוּם לו לעשות זאת. כ וְשַׁלַּחְתִּי אֶת יָדִי, וְהִכִּיתִי אֶת מִצְרַיִם בְּכָל־נִפְלְאוֹתַי אֲשֶׁר

נִלְכְּדָה נָא דֶרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָר וְנִזְבַּחַה לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ. אף על פי שמשה נשלח להוציא את העם ממצרים, הבקשה שנשלח להציג לפני פרעה עתה - צנועה יותר. בהמשך יסרב פרעה לאפשר לישראל לצאת אפילו למסע קצר כזה, ואם יסכים - יסייג את הסכמתו מאוד; כאשר ייכנע בסופו של דבר, כניעתו תהיה בלתי מותנית, ובלא שידע כלל לאן מועדות פניהם ואם ישוב. מתוך כך מתעוררת השאלה אם הדרישה המצומצמת שניסח משה במפורש כאן, לא היתה אלא אלא תחבולה שנועדה להסתיר מפרעה את כוונתם האמתית של ישראל - השחרור המלא ממצרים? לאו דווקא. מסע בן שלושה ימים במדבר הוא יציאה אל מחוץ לטריטוריה של מצרים. אף ההכרזה שמסע זה נועד לזבח לאלוהיהם, יש בה כדי להצהיר על עצמאות דתית הנושאת גם משמעות פוליטית: ישראל אינם כפופים עוד למלך מצרים, והם יוצאים לפגוש את אלוקיהם, ולאחר מכן - ילכו באשר יורה להם ה'. פרעה יכול לקוות שה'

יורה להם לשוב למצרים, אך אם אלוקיהם ישלח אותם להמשיך במסעם במדבר או לפנות למקום זה או אחר - לשם ישימו פעמיהם. (ראו עוד אור החיים ורבנו בחיי פס' יח; רשב"ם פס' יא; דרשות הר"ן, סוף יא.)
 'בכל נפלאתי אשר אעשה בקרב' המכות אינן מכוונות לשכנע את האיש פרעה בלבד. אילו רצה אלוקים רק להשפיע על פקודותיו של פרעה, הרי שיכול היה לפגוע בו באופן פרטי. המכות נועדו לגלות את שמו של ה' בעולם - הן לעיני ישראל והן לעיני המצרים (להלן ז, יא-ב). סירובו של מלך מצרים לשחרר את ישראל אינו אלא אמתלה לגילוי זה. הנפלאות הללו אינן רק חלק מההיסטוריה של עם ישראל; הן אף חלק מן הזיכרון הקולקטיבי שלו ומאמונתו. על כן נזכרות מכות מצרים - ולא רק יציאת מצרים - בשירת ההלל הגדול ובמקומות נוספים בספר תהלים (עח, מג-נא; קה, כו-לח; קלוי).

טז את זַקְנֵי יִשְׂרָאֵל. מִיחָדִים לִשְׂכָּה. וְאִם תִּחַמַּר זַקְנֵיכֶם סָתַם, הִיאֲךָ חֶפְשֵׁךְ לֹא לְחֹסֶף זַקְנֵיכֶם שֶׁל שְׂעִים דְּפוּחִי?
 יח וְשָׁמְעוּ לְקוֹלְךָ. מִכִּיּוֹן שִׁיחַמַּר לָהֶם לְשׁוֹן זֶה יִשְׁמְעוּ לְקוֹלְךָ, שֶׁבְּדַר סִימָן זֶה מְסוּר בְּיָדֶם מִיַּעֲקֹב וּמִיּוֹסֵף שֶׁבְּלִשׁוֹן זֶה הֵם נִגְלָלוּ; יַעֲקֹב חָמַר לָהֶם: 'וְאֱלֹהֵים פֶּקֶד וַיִּפְקֹד אֶתְכֶם' (בְּרַחֲשִׁית ג' כד), יוֹסֵף חָמַר לָהֶם: 'פֶּקֶד וַיִּפְקֹד אֶתְכֶם' (סס פְּסוּק כה); נִקְרָה עָלֵינוּ. לְשׁוֹן מִקְרָה, וְכֵן: 'וַיִּקְרַע אֶתְכֶם' (בְּמִדְבָר כג, ד); 'וְחִנְכִי חִקְרָה כה' (סס פְּסוּק טו) - חִהָא נִקְרָה מִחִתְּנֵי הַלֵּם:
 יט לא יִתֵּן אֶתְכֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְהֵלֵךְ. חֵם חִין חָנֵּי מִרְחָה לוֹ יָדֵי הַחֲזָקָה; כְּלוּמָה, כָּל עוֹד שָׂחִין חָנֵּי מוֹדִיעוֹ יָדֵי הַחֲזָקָה לֹא יִתֵּן אֶתְכֶם לְהֵלֵךְ: לֹא יִתֵּן. לֹא יִשְׁפֹּק, כְּמוֹ: 'עַל כֵּן לֹא תִתְעַנֶּךָ' (בְּרַחֲשִׁית ב' א), 'וְלֹא תִתְנֶה אֶתְכֶם לְהֵרַע עַמִּי' (סס לז, א), וְכֵן לְשׁוֹן תִּתְנֶה הֵם. וְגַם מִפְּרָשִׁים, 'וְלֹא בְיַד חֲזָקָה', וְלֹא בְּשִׁבְלֵי שְׂדֵה חֲזָקָה, כִּי מִאִזּוֹ חֲשַׁלַּח חֵת יָדֵי 'וְהִכִּיתִי חֵת מִצְרַיִם' (סס פְּסוּק כ), וּמִתְּהַלְּמֵי חֵת: 'וְלֹא מִן קֶדֶם דְּחִילֵיהּ תִּתְקִיף'. מִשְׁמֵנוּ שֶׁל דְּבִי יַעֲקֹב פְּרָדֵי מִנְחָם נִחַמַּר לִי:

אָעֲשֶׂה בְּקִרְבּוֹ וְאַחֲרֵי כֵן יִשְׁלַח אֶתְכֶם: וְנָתַתִּי אֶת־
 חַן הָעַם־הַזֶּה בְּעֵינֵי מִצְרַיִם וְהָיָה כִּי תִלְכּוּן לֹא
 תִּלְכוּ רִיקָם: וּשְׂאֵלָה אִשָּׁה מִשְׁכַּנְתָּהּ וּמִגֵּרַת בֵּיתָהּ
 כָּל־כֶּסֶף וְכָל־זָהָב וּשְׂמַלְתֹּם וְשִׁמְתֶם עַל־בְּנֵיכֶם וְעַל־
 בְּנֹתֵיכֶם וְנִצַּלְתֶּם אֶת־מִצְרַיִם: וַיַּעַן מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר וְהֵן ד
 לֹא־יֵאמְנוּ לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְּקִלְי כִּי יֹאמְרוּ לֹא־נִרְאָה
 אֱלֹהֶיךָ יְהוָה: וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה מִזֶּה בִּידְךָ וַיֹּאמֶר ב
 מִטָּה: וַיֹּאמֶר הַשְּׁלִיכֵהוּ אֶרְצָה וַיִּשְׁלַכְהוּ אֶרְצָה ג
 וַיְהִי לְנַחֲשׁ וַיִּנָּס מִפְּנֵי: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה ד
 שְׁלַח יָדְךָ וְאַחֲזוּ בְּזַנְבוֹ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיַּחֲזֶק־בּוֹ וַיְהִי

מִה־זֶּה

כב | ומגרת ביתה. מלחמה שהיא צרה
 חתה פבית: ונצלתם. פתרגמו: ויתרוקנון,
 וכן: ונעלו חת מנרים" (להלן יב, טו), ויתנעלו
 בני ישראל חת עדים" (להלן לג, ו), והנוין פו
 יסוד. ומנחם חפרו פמחפרת צדי עס
 "ויצל חללים חת מנהה חביכם" (בראשית לח,
 טו), "חשך העיל חללים מאבינו" (סס טו), ולא
 יחמנו דבריו, כי חס לא היתה הנוין יסוד
 והיא נקודה פחירה, לח תהא משמשת
 פלשון ופעלתם חלח פלשון ונפעלתם,
 כמו: ונפחתם מעל החלמה" (דברים כז, טג),
 "ונתתם ביד חויב" (ויקרא כו, כה), ונעפתם
 לפני חויבים" (סס פסוק ח), ונתתם פתוקה"
 (יחזקאל כב, כח), "ויחמרתם נעלנו" (ידניה ז, יא)
 לשון נפעלנו. וכל נין שהיא פחה פתבה
 לפקדים ונפלת ממנה, פנוין של נוגח,
 נושא, נותן, נושא, פשהיא מדפרת לשון
 ופעלתם תנקד פשח פחטף, פגון:
 "ונשחתם חת חביכם" (בראשית מה, יט),
 "ונתתם להם חת חרן הגלעד" (במדבר לב,
 טו), ונמלתם חת פשר ערלתכם" (בראשית יז,
 יח), לכך הנו חומר שזאת, הנקודה פחירה,
 מן היסוד היא, ויסוד שם דבר נעול,

אָעֲשֶׂה בְּקִרְבּוֹ, וְאַחֲרֵי כֵן, לאחר המכות הללו יִשְׁלַח אֶתְכֶם. כא וְנָתַתִּי
 אֶת חַן הָעַם הַזֶּה בְּעֵינֵי מִצְרַיִם, וממילא - וְהָיָה כִּי תִלְכּוּן - לֹא תִלְכוּ
 רִיקָם, בידיים ריקות. כב וּשְׂאֵלָה, על מנת להחזיר, 34 או: ולקחה 35
 אִשָּׁה מִשְׁכַּנְתָּהּ וּמִגֵּרַת בֵּיתָהּ כָּל־כֶּסֶף וְכָל־זָהָב וּשְׂמַלְתֹּם. בהשאלת
 הכלים והבגדים או בנתינתם יתבטא הכבוד שעתידיים המצרים
 לרחוש כלפי בני ישראל. וּשְׂמַתֶּם עַל בְּנֵיכֶם וְעַל בְּנֹתֵיכֶם את כל
 מה שתקבלו משכנותיכם, וְנִצַּלְתֶּם אֶת מִצְרַיִם, כמו שהבטיח ה'
 לאברהם שבניו יצאו ברכוש גדול. 36

פרק ד א משה עדיין היסס - וַיַּעַן מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר: וְהֵן, ואולי, ואם, 37 או:
 והרי לא יאמינו לי ולא ישמעו בקלי, כי יאמרו: "לא נראה אליך ה'".
 ב וַיֹּאמֶר אֵלָיו ה': מה הדבר הזה שאתה אוחז בידך?
 וַיֹּאמֶר משה: מִטָּה.
 ג וַיֹּאמֶר ה': הַשְּׁלִיכֵהוּ אֶרְצָה.

וַיִּשְׁלַכְהוּ אֶרְצָה, וַיְהִי הַמַּטָּה לְנַחֲשׁ. וַיִּנָּס, ברח מֹשֶׁה מִפְּנֵי - מפני הנחש.

ד וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה: שְׁלַח יָדְךָ וְאַחֲזוּ בְּזַנְבוֹ.

זנתתי את חן העם הזה בעיני מצרים' מכמה
 מקומות בסיפורי יוסף בספר בראשית עלה
 שהמצרים בזו לעברים ונמנעו לאכול אתם
 מסיבות דתיות וחברתיות. (ראו בראשית
 מג, לב). ליחס המתנשא של המצרים
 כלפי העברים נמצא אישור רב בתעודות
 המצריות המוכרות כיום. השנאה כלפי
 העברים הגיעה בוודאי לממדים קיצוניים
 יותר כאשר העברים הפכו עבדים. לא
 היה צורך בהוראה מפורשת כדי להכותם
 ולהתעלל בהם. ה' מגלה כאן כי כשיכה
 את מצרים יתהפכו היוצרות, וכל גישתם
 של המצרים כלפי עם ישראל תשתנה.
 בעקבות המופתים הללו התנשאותם של
 המצרים תהפוך לפחד, ולא זו בלבד אלא
 שהם יתחילו להתייחס אל ישראל בתור
 העם הנבחר. בלבושים שונים מופיע רעיון
 דומה בספר ישעיה - מי שאינו אלא עבד
 לאומים, ואינו עם בהווה, יצמח ויתפתח
 עד שיהיה המושל הנישא. (ראו למשל
 ישעיה נג).

מ'משכנתה ומגרת ביתה' מכאן נראה
 שהמצרים והעברים חיו בשכנות, לפחות
 בחלק מאזורי מצרים, שכן המצרים
 משאילים לבני ישראל חפצי ערך. מן
 הסתם, הגברים העברים היו מרוחקים
 יותר מן המצרים, אך הנשים העבריות
 שחיו בקרב המצריות ולא היו משועבדות
 במרחק, יצרו קשרים עם שכנותיהן.

לְמַטָּה בְּכַפּוֹ: לְמַעַן יֵאֱמִינוּ כִּי־נִרְאָה אֱלֹהֶיךָ יְהוָה ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב: וַיֹּאמֶר יְהוָה לוֹ עוֹד הִבְאֵרְנָא יָדְךָ בְּחִיקְךָ וַיָּבֵא יָדוֹ בְּחִיקוֹ וַיּוֹצֵאֶהָ וְהִנֵּה יָדוֹ מִצַּרְעַת כַּשָּׁלֵג: וַיֹּאמֶר הֲשֵׁב יָדְךָ אֶל־חִיקְךָ וַיֹּצֵאֶהָ מִחִיקוֹ וְהִנֵּה־שָׁבָה כַּבְּשָׂרוֹ: וְהָיָה אִם־לֹא יֵאֱמִינוּ לָךְ וְלֹא יִשְׁמְעוּ לְקֹל הָאֵת הָרִאשׁוֹן וְהָאֱמִינוּ לְקֹל הָאֵת הָאַחֲרוֹן: וְהָיָה אִם־לֹא יֵאֱמִינוּ גַם לְשֵׁנֵי הָאֵתוֹת הָאֵלֶּה וְלֹא יִשְׁמְעוּן לְקֹלְךָ וְלִקְחַת מִמִּימֵי הַיָּאֹר וְשִׁפְכֵת הַיַּבְשָׁה וְהָיָה הַיָּבֵשׁ וְהָיָה הַמַּיִם אֲשֶׁר תִּקַּח מִן־הַיָּאֹר וְהָיָה לְדָם בַּיַּבֶּשֶׁת: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה בִּי אֲדֹנָי לֹא אִישׁ דְּבָרִים אֲנֹכִי גַם מִתְּמוֹל גַּם מִשְׁלָשִׁים

11 מִצַּרְעַת כַּשָּׁלֵג. דַּקְךָ צִרְעַת לִהְיוֹת לְבִנְיָה, "אִם בְּהִרְתָּ לְבִנְיָה הוֹחֵ" (ויקרא ט). חֲךָ בְּחֹזֵק זֶה רָמַז לוֹ שֶׁלִּשְׁוֹן הָרֵעַ סִפֵּר בְּחִמְרוֹ: "לֹא יֵאֱמִינוּ לִי" (לעיל פסוק ט). לְפִיכֵךְ הִלְקֵהוּ בְּצִרְעַת, כְּמוֹ שֶׁלִּקְחָהּ מֵרִים עַל לְשׁוֹן הָרֵעַ.

12 וַיּוֹצֵאֶהָ מִחִיקוֹ וְהִנֵּה שָׁבָה כַּבְּשָׂרוֹ. מִכַּחַן שְׂמֵדָה טוֹבָה מִמֵּהֲרַת לְבִיא מִמֵּדַת פִּרְעֹנֹת, שֶׁהָרִי בְּרַחֲשׁוֹנָה לֹא נִחְמַר מִחִיקוֹ:

13 וְהָאֱמִינוּ לְקֹל הָאֵת הָאַחֲרוֹן. מִשְׁתַּחֲמַד לָהֶם: שֶׁבְּיָלְכֶם לְקִיטֵי עַל שִׁפְכֵתִי עַלִּיכֶם לְשׁוֹן הָרֵעַ, יֵאֱמִינוּ לָךְ, שֶׁכִּבְרַת לְמֹדוֹ בְּכֵךְ שֶׁהַמַּוְדָּעִים לָהֶם לֹקִים בְּנִגְעִים, כְּגוֹן פִּרְעֹה וְחִזְקִימֶלֶךְ בְּשִׁבִיל שָׂרָה:

וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיַּחֲזֹק בוֹ, וַיְהִי הַנַּחֵשׁ לְמַטָּה בְּכַפּוֹ. ה' זהו אות ומופת שמשה יוכל להראות לאנשים שאליהם ילך - לְמַעַן יֵאֱמִינוּ כִּי נִרְאָה אֱלֹהֶיךָ ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵם, אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב.

וַיֹּאמֶר ה' לוֹ עוֹד: הִבְאֵר נָא יָדְךָ בְּחִיקְךָ, מִתַּחַת לְבַגְדֶיךָ. וַיָּבֵא יָדוֹ בְּחִיקוֹ, וַיּוֹצֵאֶהָ מִחִיקוֹ, וְהִנֵּה יָדוֹ מִצַּרְעַת כַּשָּׁלֵג. וַיֹּאמֶר ה': הֲשֵׁב יָדְךָ אֶל חִיקְךָ.

וַיָּשֵׁב יָדוֹ אֶל חִיקוֹ, וַיּוֹצֵאֶהָ מִחִיקוֹ, וְהִנֵּה שָׁבָה כַּבְּשָׂרוֹ, בְּשֵׁר הַיָּד הַפֶּךָ שׁוֹב לְבִשֵׁר רְגִיל, וְהַצִּרְעַת נִעְלָמָה.

ה' הוסיף ואמר לו: וְהָיָה אִם לֹא יֵאֱמִינוּ לָךְ, וְלֹא יִשְׁמְעוּ לְקֹל הָאֵת הָרִאשׁוֹן, אות המטה ההופך לנחש וחוזר להיות מטה - וְהָאֱמִינוּ לְקֹל הָאֵת הָאַחֲרוֹן, היד המצטרעת והנרפאת. ט וְהָיָה אִם לֹא יֵאֱמִינוּ גַם לְשֵׁנֵי הָאֵתוֹת הָאֵלֶּה וְלֹא יִשְׁמְעוּן לְקֹלְךָ, וְלִקְחַת מִמִּימֵי הַיָּאֹר וְשִׁפְכֵת הַיַּבְשָׁה. וְהָיָה הַמַּיִם אֲשֶׁר תִּקַּח מִן הַיָּאֹר, וְהָיָה לְדָם בַּיַּבֶּשֶׁת. את שני האותות הראשונים הראה לו ה' במקום שבו עמד. כיוון שלא היו שם מים, לא נוסה שם המופת השלישי, אך ה' הבטיח לו שאף הוא יתקיים אם משה יזדקק לו.

י משה עדיין לא היה בטוח בעצמו ובתפקידו - וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה': בִּי אֲדֹנָי! לֹא אִישׁ דְּבָרִים אֲנֹכִי. אינני יודע לדבר היטב, גַּם מִתְּמוֹל,

גם מאז דְּבַרְךָ אֶל-עַבְדְּךָ כִּי כָבַדְתָּהוּ וּכְבַד לְשׁוֹן אֲנֹכִי: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו מִי שָׁם פֶּה לְאָדָם אוֹ מִי יָשׁוּם אֱלֹם אוֹ חֲרָשׁ אוֹ פְּקָח אוֹ עוֹר הֲלֹא אֲנֹכִי יְהוָה: וְעַתָּה לָךְ וְאֲנֹכִי אֶהְיֶה עִם-פִּיךָ וְהוֹרִיתִיךָ אֲשֶׁר תִּדְבֹר: וַיֹּאמֶר בֵּי אֲדָנִי שְׁלַח-נָא בְיַד-תְּשֻׁלָּח: וַיַּחַר-אַף יְהוָה בְּמֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הֲלֹא אֶהְרֵן אַחִיךָ הַלֵּוִי יִדְעָתִי כִּי-דַבֵּר יִדְבֹר הוּא וְגַם הִנֵּה-הוּא יֵצֵא לְקַרְאֲתְךָ וְרֹאךָ וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ: וּדְבַרְתָּ אֵלָיו וְשַׂמְתָּ אֶת-הַדְּבָרִים בְּפִיו וְאֲנֹכִי אֶהְיֶה עִם-פִּיךָ וְעִם-פִּיהוּ וְהוֹרִיתִי אֶתְכֶם אֵת אֲשֶׁר תִּעֲשׂוּן: וּדְבַר-הוּא לָךְ אֶל-הָעָם וְהָיָה הוּא יְהִי-לָךְ לִפֶּה וְאַתָּה תִּהְיֶה-

טו, הוא חֶהְרֵן. וְכֵן בְּיַחְזִיקָל: "וַיִּזְדַּע לִּהֶם בְּחָרֹן מַנְעִים וְגו' וַיֹּאמֶר חֶהְרֵם חֵטֵי עֲקוּבֵי עֵינָיו הַשְּׁלִיכֵם" (יחזקאל ב, ה-ז) וְאַתָּה נִבְּחָה לְחֶהְרֵן נִחְמָה: כְּבַד פֶּה. בְּכַבְדוֹת חָנֵּן מַדְבֵּר, וּבְלִשׁוֹן לְעַן כְּלָב"ח:

יא, מִי שָׁם פֶּה וְגו'. מִי לְמַדְּךָ לְדַבֵּר כְּשֶׁהֵייתָ נִדּוֹן לְעַנּוּ פְּרָעָה עַל הַמַּנְעִי? אוֹ מִי יָשׁוּם אֱלֹם. מִי עָשָׂה פְּרָעָה חֶלֶם שֶׁלֹּא נִתְחַמֵּן בְּמַנְעוֹת הַרִיגָתְךָ, וְאִתּוֹ מִנְשֻׁתָיו חֲרָשִׁים שֶׁלֹּא שָׂמְעוּ בְּעוֹתוֹ עֲלֶיךָ, וְלִחְסֵם פְּקָחוֹתָיו הַהוֹרָגִים מִי עָשָׂה עוֹרִים שֶׁלֹּא רָחוּ כִּשְׂבָרָתָת מִן הַפִּימָה וְנִמְלָטָת? הֲלֹא אֲנֹכִי. שְׂמֵי "ה", עֲשִׂיתִי כָּל זֹאת:

יב, בְּיַד תְּשֻׁלָּח. בְּיַד מִי שֶׁחָתְּמָה קְצִיל לְשִׁלָּה, וְהוּא חֶהְרֵן דְּבַר חֶחֶר, בְּיַד חֶחֶר שְׂמִרְצָה לְשִׁלָּה, חֵין סוּפֵי לְהַכְנִסָם לְחָרֹן וְלְהִוִּית גּוֹחֵלֶם לְעַתֵּה, יֵשׁ לָךְ שְׁלוּחִים הַרְבֵּה:

טז, וְדַבֵּר הוּא לָךְ. שְׂשִׁיבְךָ יִדְבֵר חֵל הָעָם. וְזֶה יוֹכִיחַ עַל כָּל לָךְ וְלֹ וְלֹ וְלֹכֶם וְלֹכֶם הַסְּמוּכִים לְדַבּוֹ, שְׂפָלָם לְשׁוֹן עֲלֶיךָ הַס: יְהִי לָךְ לִפֶּה. לְמַלְיוֹן, לְפִי שֶׁחָתְּמָה כְּבַד פֶּה: לְאַלְהִים. לְרַב וְלִשָּׁר:

מאתמול גם משלשם גם מאז דְּבַרְךָ אֶל עַבְדְּךָ. אילו שינית את תכונותי, כך שמכאן ואילך איטיב לדבר, היה מתאים שאלך, אך הנה גם לאחר שנגלית אלי, עדיין דיבורי עילגים³⁸ כִּי כָבַד פֶּה וּכְבַד לְשׁוֹן אֲנֹכִי. לא ברור אם בעייתו של משה היתה גמגום, קושי בהגיית עיצורים מסוימים או מגבלות אחרות במבטא המכבידות על התקשורת.³⁹

יא וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו: מִי שָׁם, מִיְהוּ שְׁנוֹתַן פֶּה לְאָדָם? אוֹ מִי יָשׁוּם אֱלֹם אוֹ חֲרָשׁ אוֹ פְּקָח אוֹ עוֹר? הֲלֹא אֲנֹכִי ה'! כִּיוֹן שְׁבִידִי כָל יְכוּלוֹתַי וְתַכּוֹנוֹתַי שֶׁל הָאָדָם, אֵין אֶתְּךָ צָרִיךְ לְחַשׂוֹשׁ מִמַּגְבַּלוֹת הַדִּבּוּר שֶׁלְךָ. אִם תִּצְטָרֵךְ לְדַבֵּר – אֶתְּךָ לָךְ אֶת הַכּוּחַ לְעֲשׂוֹת זֹאת. יב וְעַתָּה לָךְ, וְאֲנֹכִי אֶהְיֶה עִם פִּיךָ וְהוֹרִיתִיךָ אֲשֶׁר תִּדְבֹר. אלווה את שליחותך.

יג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה: בֵּי, בְּבַקְשָׁה⁴⁰ אֲדָנִי, שְׁלַח נָא בְיַד מִי שֶׁתְּשֻׁלָּח, וּבְלִבְדּוֹ שֶׁלֹּא יֵהָא זֶה אֲנִי. לְמַרּוֹת כָּל הַהִבְטָחוֹת הַלְלוּ, מֹשֶׁה לֹא רָצָה בְּשִׁלְחוֹת כָּלֵל.

יד וַיַּחַר אַף ה' בְּמֹשֶׁה, ה' כַּעֵס עַל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר: הֲלֹא אֶהְרֵן אַחִיךָ הַלֵּוִי, יִדְעָתִי כִּי דַבֵּר יִדְבֹר הוּא. אֲנִי יוֹדַע שֶׁהוּא יוֹכֵל לְדַבֵּר וְשֶׁהוּא בַּעַל כּוֹשֵׁר הַנְּהַגָה. וְגַם הִנֵּה הוּא יֵצֵא לְקַרְאֲתְךָ. אֲדַאֵךְ לִכְךָ שֶׁהוּא יֵצֵא לְקַרְאֲתְךָ, וְרֹאךָ, הוּא יִרְאֶה אוֹתְךָ, אַחִיו הַקָּטָן שֶׁעָלָיו הוֹטְלָה הַנְּהַגָה, וְהוּא לֹא רֵק יִנְהַג בְּאֲדִיבוּת כְּלִפְיָךְ, וְשָׂמַח אִפִּילוּ בְּלִבּוֹ בְּגִדּוּלָה שְׁנִיתְנָה לָךְ. טו וּדְבַרְתָּ אֵלָיו – אַל אַהֲרֹן וְשַׂמְתָּ אֶת הַדְּבָרִים שֶׁעָלֶיךָ לְדַבֵּר, בְּפִיו. וְאֲנֹכִי אֶהְיֶה עִם פִּיךָ וְעִם פִּיהוּ, וְהוֹרִיתִי אֶתְכֶם אֵת אֲשֶׁר תִּעֲשׂוּן. כְּדִי לְהַתְּגַבֵּר עַל כּוֹבֵד הַפֶּה וְכוּבֵד הַלְשׁוֹן שֶׁלְךָ אֶתְּךָ תִּקְבַּל מִפִּי אֶת הַהוֹרָאוֹת וְתִדְבֹר אֶל אַהֲרֹן, וְאַהֲרֹן יְהִי הַדּוֹבֵר בְּאוֹזְנֵי אַחֲרִים. טז וְדַבֵּר הוּא לָךְ, בְּשִׁבְלֶיךָ אֶל הָעָם. וְהָיָה הוּא יְהִי לָךְ לִפֶּה, הוּא יִדְבֹר בְּעַבּוּרְךָ, וְאַתָּה תִּהְיֶה לוֹ לְאַלְהִים, לְמַנְהִיג, שֶׁהָיָה הוּא יְהִי כַּמְכַשֵׁיר הַדִּבּוּר בְּלִבְדּוֹ, וְלֹא יִדְבֹר אֶת דְּבָרָיו שֶׁלֹּא אֵלֵא אֶת

יז דְּבַר הוּא לָךְ אֶל הָעָם מֹשֶׁה לֹא יְהִי מַעֲוִינִין בְּתַפְקִיד וּבְמִינּוּי לֹא מִשׁוּם שְׁחֻשׁ, אֵלֵא מִפְּנֵי שְׁחֻשׁ שְׂאִין הוּא רֹאוּי, כְּפִי שְׂמַעִידָה עָלָיו הַתּוֹרָה בְּמָקוֹם אַחֵר: וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנּוּ מְאֹד מִכָּל הָאָדָם אֲשֶׁר עָל פְּנֵי הָאָדָמָה (בַּמְדַּבֵּר יב, ג). כִּיוֹן שֶׁמֹּשֶׁה לֹא חָשׂ גְּדוּלָה בְּעַצְמוֹ, הוּא הַעֲדִיף שֶׁכָּל אָדָם זולתו יקבל אותה. נמצא כי למעשה ענוותו היא שגרמה לכך שהוא היה הנביא היחיד שלא דיבר ישירות אל העם; ומבחינה זו דיבורו היה דומה לדבר האלוקים, ואיש אחר – אהרן – היה לנביאו של משה, כלומר דיבר בעבורו (ראב"ע שמות זא).

לו לֹא לֵאלֹהִים: וְאֶת־הַמִּטָּה הַזֶּה תִקַח בְּיָדְךָ אֲשֶׁר תַעֲשֶׂה־בּוֹ אֶת־הָאֵתָת:

ג וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיָּשָׁב וְאֵל־יִתְרֵךְ חֲתָנּוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ אֲלֹכֶה־

נָא וְאִשׁוּבָה אֶל־אֲחִי אֲשֶׁר־בְּמִצְרַיִם וְאֶרְאֶה הָעוֹדִם

חַיִּים וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ לְמֹשֶׁה לֵךְ לְשָׁלוֹם: וַיֹּאמֶר יְהוָה

אֶל־מֹשֶׁה בְּמִדְיָן לֵךְ שָׁב מִצְרַיִם כִּי־מָתוּ כָּל־הָאֲנָשִׁים

הַמְּבַקְשִׁים אֶת־נַפְשְׁךָ: וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־אִשְׁתּוֹ וְאֶת־

בָּנָיו וַיֵּרָכְבּוּ עַל־הַחֲמֹר וַיָּשָׁב אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּקַּח

* מֹשֶׁה אֶת־מִטָּה הָאֵלֹהִים בְּיָדּוֹ: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־

מֹשֶׁה בְּלִכְתְּךָ לָשׁוּב מִצְרַיִמָּה רְאֵה כָּל־הַמְּפֹתִים

אֲשֶׁר־שָׁמַתִּי בְיָדְךָ וַעֲשִׂיתָם לִפְנֵי פַרְעֹה וְאֲנִי אֲחִזֵּק

ששי

דבריו. י וְאֶת הַמִּטָּה הַזֶּה תִקַח בְּיָדְךָ, אֲשֶׁר תַעֲשֶׂה בּוֹ אֶת הָאֵתָת, אות הנחש שהראיתי לך, ואותות נוספים שאצווה עליך לעשות בהמשך.

יציאת משה ממדין למצרים

פרק ד פס' יח-כו

נוכח דברי ה' משה לא יכול היה לעמוד עוד בסירובו. את מסעו למצרים תחמו שתי שיחות: עם חותנו, שיחה שבה נטל רשות מיתרו לצאת ממדין, ועם אהרן, האמור לסייע לו בהבאת דבר האלוקים אל פרעה ואל עמו כשייכנס למצרים. בתווך, בחניית המשפחה במלון, חל משבר. סכנה ריחפה על חיי משה, והוא ניצל ממנה בזכות תושייתה של אשתו. לקראת יציאת משה לדרך חשף ה' בפניו עד כמה חריף העימות הצפוי לו. את המאבק בינו לבין מצרים תיאר ה' באוזניו כמאבק על הבן הבכור - אלוקים מבקש לגאול באמצעות משה את בנו בכורו, ישראל; ובעקבות סירוביו העקשניים של פרעה יומתו בנו הבכור ובכורי מצרים כולם. מעניין שאף פרשת המשבר המאיים על משה ומשפחתו בדרך כרוכה במערכת היחסים הקרובה שבין אב ובנו.

יח וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיָּשָׁב אֶל יִתְרֵךְ, יִתְרוֹ חֲתָנּוֹ, וַיֹּאמֶר לוֹ: עֲבְרוּ שָׁנִים רַבּוֹת מֵאֵז בְּרַחֲתִי. אֲלֹכֶה נָא וְאִשׁוּבָה אֶל אֲחִי אֲשֶׁר בְּמִצְרַיִם, וְאֶרְאֶה הָעוֹדִם חַיִּים. משה נימק את שיבתו למצרים במניעים אישיים ולא סיפר לחותנו על שליחותו לגאול את עמו. אולי חשש לספר זאת, אולי לא רצה לפרסם דברים אלו קודם שיעלה בידו למלא את תפקידו, ושמא חשב שיתרו לא יאמין ליומרה זו.

יט וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ לְמֹשֶׁה: לֵךְ לְשָׁלוֹם.

יט ובאשר לעיכובו של משה מלשוב מצרימה - הרי שם הואשם ברצח - וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְיָן בְּהִיּוֹתוֹ עִם יִתְרוֹ: לֵךְ שָׁב מִצְרַיִם, כִּי מָתוּ כָּל הָאֲנָשִׁים הַמְּבַקְשִׁים אֶת נַפְשְׁךָ. פני הדברים השתנו, ואתה יכול לחזור למצרים בלי חשש.

כ וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת אִשְׁתּוֹ וְאֶת בָּנָיו, וַיֵּרָכְבּוּ עַל הַחֲמֹר, וַיָּשָׁב מִשֵׁה, כְּנִרְאָה בְּעֵדִידְתוֹ בְּצַד הַחֲמֹר, אֶרֶץ מִצְרַיִם. וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת מִטָּה הָאֵלֹהִים בְּיָדּוֹ.

לאחר התיאור הכללי מפורטים האירועים הנלווים ליציאה למצרים: כא וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה: בְּלִכְתְּךָ לָשׁוּב מִצְרַיִמָּה, רְאֵה כָּל הַמְּפֹתִים אֲשֶׁר שָׁמַתִּי בְיָדְךָ, האותות שנתתי לך אינם מיועדים רק לישראל, אלא - וַעֲשִׂיתָם לִפְנֵי פַרְעֹה. ועם זאת, דע לך שאני אֲחִזֵּק אֶת

יח וַיָּשָׁב אֶל יִתְרֵךְ חֲתָנּוֹ. לטל רשות, שְׁהָרִי נִשְׁפַּע לוֹ. וְשָׁבְעָה שְׁמוֹת הָיוּ לוֹ: דְּעוּחַל, יִתְרֵךְ, יִתְרוֹ, קִינֵי, חוֹזְבֵי, חֶבֶה, פוּטִיחַל.

יט כִּי מָתוּ כָּל הָאֲנָשִׁים. מי הם? דָּתָן וְאֶבְיָתָר; חַיִּים הָיוּ, חָלָף שִׁירָדוֹ מִנְּקִסְיָהֶם, וְהָעֵנִי חָשׁוּב כְּמֵת.

כא עַל הַחֲמֹר. חמור המיוחד. הוּא הַחֲמֹר שֶׁחֲבַשׁ חֲבָרָה לְעִקְדָת יִצְחָק, וְהוּא שֶׁעֲתִיד מֶלֶךְ הַמַּשָּׁיחַ לְהַגְלוֹת עָלָיו, שְׁנִיחָמֵר: "עַנֵּי וְלִכְבֵּב עַל חֲמֹר" (וכריה טו ט).

אֶת־לְבָבוֹ וְלֹא יִשְׁלַח אֶת־הָעַם: וְאָמַרְתָּ אֶל־פְּרַעֲהַב כֹּה אָמַר יְהוָה בְּנֵי בְכוֹרֵי יִשְׂרָאֵל: וְאָמַר אֵלֶיךָ שְׁלַח אֶת־בְּנֵי וַיַּעֲבֹדְנִי וְתִמְאַץ לְשַׁלְּחוֹ הִנֵּה אֲנֹכִי הֹרֵג אֶת־בְּנֶיךָ בְּכֹרֶךָ: וַיְהִי בְדֹרֶךְ בַּמִּלּוֹן וַיִּפְגְּשֶׂהוּ יְהוָה וַיִּבְקֹשׁ הַמֵּיתוֹ: וַתִּקַּח צַפְרָה צֹר וַתְּכַרֵּת אֶת־עַרְלֹת בְּנֵיהָ וַתִּגַּע לְרַגְלָיו וְהִיא אָמְרָה כִּי חָתַן דְּמַיִם אֶתָּה לִי: וַיִּרְף מִמֶּנּוּ אִזּוֹ אָמְרָה חָתַן דְּמַיִם לַמּוֹלֵת:

לְבָבוֹ, וְלֹא יִשְׁלַח אֶת הָעַם למרות הדברים שתשמיע באוזניו והמופתים שתראה לו. כב וְאָמַרְתָּ אֶל פְּרַעֲהַב אמירה כללית - כֹּה אָמַר ה': בְּנֵי בְכוֹרֵי יִשְׂרָאֵל. ישראל הם כבן בכור לפני ה'. כג וְאָמַר אֵלֶיךָ: שְׁלַח אֶת בְּנֵי וַיַּעֲבֹדְנִי במדבר, וְתִמְאַץ, ואתה סירבת לְשַׁלְּחוֹ - הִנֵּה אֲנֹכִי הֹרֵג אֶת בְּנֵיךָ בְּכֹרֶךָ. כיוון שלא שחררת את בני, אהרוג את בנך.

כד וַיְהִי בְדֹרֶךְ בַּמִּלּוֹן, במקום הלינה שבו נחו בדרכם למצרים, וַיִּפְגְּשֶׂהוּ מֵלֶאכֶד ה' וַיִּבְקֹשׁ לְהַמִּיתוֹ. משה היה נתון במצב קשה מאוד. ייתכן שנראה כגוסס. כה צפורה, אשת משה, היתה בטוחה שהעיכוב או הקטרוג שהופיע בדרכם נבע מהתנהגותם הלקויה. משום כך - וַתִּקַּח צַפְרָה אבן צֹר, וַתְּכַרֵּת אֶת עַרְלֹת בְּנֵיהָ, שטרם נימול מפני שהיה קטן מדי, או מפני שיצאו לדרך וחששו לקחת אל המסע ילד חולה,⁴¹ או בשל הסכסס שנעשה בין משה ומשפחת יתרו אילו ילדים יימולו, כמנהג העברים, ואילו ילדים לא יימולו, כמנהגו של יתרו.⁴² וַתִּגַּע לְרַגְלָיו, צפורה הניחה את הערלה ליד רגלי המלאך, משה או הילד,⁴³ וְהִיא אָמְרָה לִילֵד: כִּי חָתַן דְּמַיִם אֶתָּה לִי. יש לי חיבור חדש אתך עתה, מאחר שמלתי אותך. אפשרות אחרת: צפורה פנתה אל משה, וכינתה אותו חָתַן דְּמַיִם, שכן הוא נושע, וחטאו נתכפר בזכות דם המילה, ובכך התחדשה הברית ביניהם.⁴⁴

כו וַיִּרְף מִמֶּנּוּ, המלאך הרפה ממשה, לאחר שצפורה מלה את הילד. אִזּוֹ אָמְרָה צפורה: חָתַן דְּמַיִם לַמּוֹלֵת.

אבן צור

משמש כינוי לאיש ביום חופתו רק בספרי הנביאים ולא בתורה, וכן 'כלה'. תואר זה משמש קרבה משפחתית שנוצרה על ידי חיתון; בעל הבת נקרא 'חתן' ואבי האשה הוא 'חותן'. בדומה לכך, כשיצאו ישראל ממצרים ייערך טקס מילה כללי של כל ישראל, עבדיו וגריו לקראת אכילת קרבן הפסח. גם שם יהיה בכך מעין פדיון והתקשרות עם ה'. (ראו להלן יב, מג-נ).

'הנה אנכי הרג את בנך בכרך' מסר זה גם יחתום את המהלך שאת צעדיו הראשונים יעשה משה בקרוב מול פרעה. הדברים הללו רומזים למכה האחרונה שיכה ה' במצרים, מכת בכורות (רש"י ועוד).

'חתן דמים למולת' הילד, או משה, מכונה בעקבות ברית המילה 'חתן', משום שהמילה היא שמחה ומעין חתונה, שכן תמיד באה עמה ברית והתקשרות. ('חתן'

"אִשֶׁר שָׁמַתִּי", שכן מִשְׁמַעוֹ: כְּשֶׁתִּדְבֵר עִמּוֹ קָבַר שְׁמִיתִים בְּיַדְךָ:

כב וְאָמַרְתָּ אֶל פְּרַעֲהַב. כְּשֶׁתִּשְׁמַע שְׁלָבוֹ חֶזֶק וַיִּמְאֵץ לְשַׁלַּח חָמֹר לוֹ כֶּן: בְּנֵי בְכוֹרֵי לְשׁוֹן גְּדֻלָּה, כִּמּוֹ: "חָף חֹטֵי כְכוֹר חֲתַנְהוּ" (תהלים פט, כח) זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ. וּמִדְּרָשׁוֹ, כִּי אֵין חָתַם הַקְּדוֹשׁ בְּדוֹךְ הוּא עַל מְכִירֵת הַבְּכוֹרָה שְׁלָחַת יַעֲקֹב מֵעֵשׂוֹ:

כג וְאָמַר אֵלֶיךָ. בְּשִׁלְיֹחֵתוֹ שֶׁל מְקוֹם: "שְׁלַח חֵת בְּנִי": הִנֵּה אֲנֹכִי הֹרֵג וְגו'. הוּא מְכִה חֲרוֹנָה, וְכִּה הִתְרַחַם תְּחִלָּה מִפְּנֵי שֶׁהוּא קָשָׁה. וְזֶה הוּא שֶׁחָמַר חַיִּיב: "הֵן חֵל יִשְׁעֵי בְּכַחוֹ" (חובב לו, כב), לְפִיכֵךְ "מִי כְמוֹהוּ מוֹרָה" - בְּשָׂר וְדָם הַמְּבַקֵּשׁ לְהַנָּקֵס מִחֲבֵרוֹ מֵעַלִּים חֵת דְּבַרְיוֹ, שְׁלַח יִבְקֹשׁ הַצֶּלֶה. חֵבֶל הַקְּדוֹשׁ בְּדוֹךְ הוּא יִשְׁעֵי בְּכַחוֹ וְאֵין יִכְלֹת לְהַמְלִיט מִיָּדוֹ כִּי חָס בְּשׂוֹבוֹ חֵלּוֹ, לְפִיכֵךְ הוּא מוֹרָה: וּמִתְרָה עוֹ לְשׂוֹב:

כד וַיְהִי מִשָּׁה, בְּדֹרֶךְ בַּמִּלּוֹן: וַיִּבְקֹשׁ הַמֵּיתוֹ. לְפִי שֶׁלֹא מֵל חֵת חִלְעֵנֶדֶר בְּנֵי:

ועל שנתקשקש נעגש מיתה. תניא, חָמַר כְּפִי יוֹסִי: חָס וְשָׁלוֹם, לֹא נִתְשַׁשׁ, חָלָף חָמַר: חָמוֹל וְחֵיץ לְדָךְ - סָקְנָה הוּא לְתַעֲנוּךְ עַד שֶׁלָּשָׁה יָמִים! חָמוֹל וְחֵיץ הוּא עֲנִי: שֶׁלָּשָׁה יָמִים - הַקְּדוֹשׁ בְּדוֹךְ הוּא עֲנִי: "לֵךְ עִב מְנַרְסִים!" וּמִפְּנֵי מָה נַעֲנֵשׂ? לְפִי שֶׁנִּתְעַשֶּׂק בַּמִּלּוֹן תְּחִלָּה. בְּמַסְכַּת נִדְרִים (ל"ב ע"ב). וְהִיא הַמְּלַחֵךְ נַעֲשֶׂה כְּמִין נָחַשׁ וּבֹלְעֵנּוּ מִלְּחָשׁוֹ וְעַד יִרְכוּ וַיִּחוּזַר וּבֹלְעֵנּוּ מִרְגְּלָיו וְעַד חוֹתֵן מְקוֹם, הַבְּיָנָה עֲפֹרָה שֶׁבְּשִׁבִיל הַמֵּילָה הוּא:

כה וַתִּגַּע לְרַגְלָיו. הַשְּׁלִיכְתוֹ לְפָנֵי רַגְלָיו שֶׁל מִשָּׁה: וְהִיא אָמְרָה. עַל בְּנֵיהָ: "כִּי חָתַן דְּמַיִם אֶתָּה לִי" - חֲתַנָּה הוּיֵית גֹּרֵם לְהוֹיֵת חָתַן שְׁלִי נִרְצַח עֲלֶיךָ, הוֹרֵג חֵיטֵי אֶתָּה לִי:

כו וַיִּרְף. הַמְּלַחֵךְ "מִמֶּנּוּ", "חֵז" הַבְּיָנָה שֶׁעַל הַמֵּילָה בָּא לְהַרְגוֹ, "חָמַרְתָּ: חָתַן דְּמַיִם לַמּוֹלֵת" - חָתַנָּה הוּא נִרְצַח עַל דְּבַר הַמֵּילָה: לַמּוֹלֵת. עַל דְּבַר הַמּוֹלֵת, שֶׁסָּדַר הוּא, וְהַלְמָד מִשְׁמַעַת בְּלָשׁוֹן עַל, כִּמּוֹ: "וְחָמַר פִּרְעֹה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל" (להלן י"ג).

כפי שמתואר כאן וכן בספר יהושע (ה,ג): וַיַּעֲשֶׂה לוֹ יְהוֹשֻׁעַ חֲרָבוֹת צָרִים וַיִּמְלֵךְ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

צו סלע קשה בעל מראה זגוגי העשוי מסיליקה (SiO2) ושכיח בנגב. בעבר סיתתו והשחיו אותו והשתמשו בו כסכין,

משה ואהרן במצרים – לפני פרעה ולפני עמם

פרק ד פס' כו – פרק ו פס' א

את השליחות שקיבל משה בהיותו בהר האלוקים, הוא מתחיל לממש בליווי ובסיועו של אהרן. משה ואהרן עומדים מול שלושה גורמים: זקני הנהגת העם, פרעה ושוטרי בני ישראל – מנהלי העבודה העבריים, שהיו הראשונים שסבלו בעקבות הופעתם של משה ואהרן. בסוף העניין משה ואהרן יפנו את הדי טענותיהם הקשות של השוטרים אל ה' ישוב ויבטיח שמצוקת העם במצרים תיפתר, אך עד אז נדרש אורך רוח.

כו וַיֹּאמֶר ה' אֶל אֶהֱרֹן: לֶךְ לִקְרֹאת מֹשֶׁה הַמְדַבֵּר, לַמְדַּבֵּר. וַיֵּלֶךְ וַיַּפְגְּשֵׁהוּ בְּהַר הָאֱלֹהִים. מִכָּאן שֶׁהָרַר סִינַי, הַר חוֹרֵב, עִמְדַּת בֵּין אֶרֶץ מִדְיָן – שְׂאוּלֵי הַיְתֵה סְמוּכָה לְאֶרֶץ כְּנַעַן וְקְרוּבָה לְיִרְדֵן, לְבֵין מִצְרַיִם.⁴⁵ וַיִּשְׁק אֶהֱרֹן לוֹ – לְמֹשֶׁה וְקִיבַל אֶת פְּנֵיו בְּאַהֲבָה. **כז** וַיִּגַּד מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן אֵת כָּל דְּבָרֵי ה' אֲשֶׁר שָׁלַח, וְאֵת כָּל הָאֹתוֹת אֲשֶׁר צִוְּהוּ, שֶׁכֵּן עָכְשָׁיו הָיוּ צָרִיכִים לְבַצֵּעַ יַחְדָּיו אֶת הַשְּׁלִיחוֹת.

כט וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, וַיֵּאָסְפוּ אֶת כָּל זִקְנֵי מִנְהַיְגֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. **ל** וַיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם אֶהֱרֹן, שֶׁהוּא הַמוּכָר לָהֶם, וְהוּא גַם מִי שְׂוִידַע לְדַבֵּר, אֵת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה. וַיַּעַשׂ אֶהֱרֹן אֶת הָאֹתוֹת שֶׁקִּיבַל מֹשֶׁה כְּסִימָנִים לְאִימֹת נְבוֹאָתוֹ, לְעֵינֵי הָעָם.

לא וַיֵּאָמְרוּ הָעָם, וַיִּשְׁמְעוּ בִּי פֶקֶד, זָכַר ה' אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְכִי רָאָה אֶת עֲנָנִים, סְבִלָם. חֲשֻׁשׁוֹתַי שֶׁל מֹשֶׁה שֵׁייתְקַל בְּסַפְקוֹת נֹכַח הַבְּטָחָה זו, הַתְּבַדּוּ. אִמְנֵם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הִכִּירוּ אֶת מֹשֶׁה, אֶךְ הֵם הָאִמְיָנוּ בּו בְּשֶׁל אִישׁוֹתוֹ אוּ בְּזָכוֹת הָאוֹתוֹת. וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לָה' כְּתוּדָה עַל כֵּךְ שֶׁהִגִּיעַ זְמַן גְּאוֹלָתָם.

פרק ה' א וַאֲחֵר שְׁשִׁלְחוֹתָם שֶׁל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן זָכְתָה בְּאִמּוֹן הָעָם וּבִהְכָרַת מִנְהַיְגֵי הַנוֹכַחִיִּים, וְהֵם חָשׂוּ שֵׁיפּוּ אֶת כּוֹחַם לְהַמְשִׁךְ פְּעוֹלָתָם, בָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֶל פְּרַעֲה, הֵן מִכּוֹחַ הַמִּסֵּר הָאֱלוֹקִים, הֵן כְּמִיִּצְגֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וְהֵן מִכּוֹחַ עֲצָמָם: כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: שְׁלַח אֶת עַמִּי וַיַּחְגּוּ לִי בְּמִדְבָר.

ב וַיֹּאמֶר פְּרַעֲה: מִי ה' אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקִלְוֹ לְשַׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל? אֵינֶנִּי מַכִּיר אֶת שְׁמוֹ שֶׁל הָאֵל הַזֶּה. לֹא שָׁמַעְתִּי עֲלָיו מֵעוֹלָם.⁴⁶ לֹא יִדְעָתִי אֵת ה', וְעַל כֵּן גַּם אֶת יִשְׂרָאֵל לֹא אֶשְׁלַח, שֶׁהָרִי אֵין אֵלוֹ אֵלָּא דַבְרֵי הַבַּל שֶׁאַתֶּם בּוֹדִים מִלְּבַבְכֶם.

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-אַהֲרֹן לֵךְ לִקְרֹאת מֹשֶׁה הַמְדַבֵּר וַיֵּלֶךְ וַיַּפְגְּשֵׁהוּ בְּהַר הָאֱלֹהִים וַיִּשְׁק-לוֹ: וַיִּגַּד מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן אֵת כָּל-דְּבָרֵי יְהוָה אֲשֶׁר שָׁלַח וְאֵת כָּל-הָאֹתוֹת אֲשֶׁר צִוְּהוּ: וַיִּשְׁק אֶהֱרֹן וְקִיבַל אֶת-פְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיִּגַּד מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן אֵת כָּל-דְּבָרֵי יְהוָה אֲשֶׁר שָׁלַח, וְאֵת כָּל-הָאֹתוֹת אֲשֶׁר צִוְּהוּ, שֶׁכֵּן עָכְשָׁיו הָיוּ צָרִיכִים לְבַצֵּעַ יַחְדָּיו אֶת הַשְּׁלִיחוֹת. **כט** וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, וַיֵּאָסְפוּ אֶת כָּל זִקְנֵי מִנְהַיְגֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. **ל** וַיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם אֶהֱרֹן, שֶׁהוּא הַמוּכָר לָהֶם, וְהוּא גַם מִי שְׂוִידַע לְדַבֵּר, אֵת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה. וַיַּעַשׂ אֶהֱרֹן אֶת הָאֹתוֹת שֶׁקִּיבַל מֹשֶׁה כְּסִימָנִים לְאִימֹת נְבוֹאָתוֹ, לְעֵינֵי הָעָם. **לא** וַיֵּאָמְרוּ הָעָם, וַיִּשְׁמְעוּ בִּי פֶקֶד, זָכַר ה' אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְכִי רָאָה אֶת עֲנָנִים וְשִׁבְעִים וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ: וַאֲחֵר בָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֶל-פְּרַעֲה כֹה-אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שְׁלַח אֶת-עַמִּי וַיַּחְגּוּ לִי בְּמִדְבָר: וַיֹּאמֶר פְּרַעֲה מִי יְהוָה אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקִלְוֹ לְשַׁלַּח אֶת-יִשְׂרָאֵל לֹא יִדְעָתִי אֶת-יְהוָה וְגַם אֶת-יִשְׂרָאֵל לֹא אֶשְׁלַח:

שביעי

פרק ה

א | וַאֲחֵר בָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֶל-פְּרַעֲה כֹה-אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שְׁלַח אֶת-עַמִּי וַיַּחְגּוּ לִי בְּמִדְבָר: וַיֹּאמֶר פְּרַעֲה מִי יְהוָה אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקִלְוֹ לְשַׁלַּח אֶת-יִשְׂרָאֵל לֹא יִדְעָתִי אֶת-יְהוָה וְגַם אֶת-יִשְׂרָאֵל לֹא אֶשְׁלַח:
הַזְקִנִּים נִשְׁמָטוּ חֶדֶד חֶדֶד מֵאַחֵר מִשֶׁה לְהַכִּיל לְפָנָיו, לְפִי שִׁדְחָו לְלַכְתָּ. וְכִסְיֵי נִפְרָעוּ לְהַכִּיל עַד שֶׁנִּשְׁמָטוּ כָּלֶם קִדְם שֶׁהִגִּיעוּ:
כז, ט, הַחֲזִירִים לְחִזְרִיקָם:

וַיֹּאמְרוּ אֱלֹהֵי הָעִבְרִים נִקְרָא עָלֵינוּ נִלְכֶה-נָא דָרְךָ.^ג
 שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר וּנִזְבַּחַהּ לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ פֶּן-
 יַפְגַּעֵנוּ בַדָּבָר אוֹ בַחֲרָב: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים מֶלֶךְ מִצְרַיִם^ד
 לְמֹה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן תַּפְרִיעוּ אֶת-הָעַם מִמִּעֲשָׂיו לָכוּ
 לִסְבֹּלְתֵיכֶם: וַיֹּאמֶר פְּרַעֲהַ הַיֵּרֹדְבַיִם עֲתָה עִם-הָאָרֶץ^ה
 וְהִשְׁבַּתְתֶּם אֹתָם מִסְבָּלְתָם: וַיֵּצֵא פְרַעֲהַ בַּיּוֹם הַהוּא^ו
 אֶת-הַנְּגִשִׁים בָּעַם וְאֶת-שְׂטָרֵיו לֵאמֹר: לֹא תֵאסְפוּן^ז
 לִתֵּת תְּבֹן לְעַם לִלְבָּן הַלְבָנִים כְּתַמּוֹל שְׁלֹשׁ הֵם יִלְכוּ
 וּקְשִׁיו לָהֶם תְּבֹן: וְאֶת-מִתְכֹנֹת הַלְבָנִים אֲשֶׁר הֵם^ח
 עֲשִׂים תִּמּוֹל שְׁלֹשׁ תְּשִׂימוּ עֲלֵיהֶם לֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ
 כִּי-נַרְפִּים הֵם עַל-פִּן הֵם צַעֲקִים לֵאמֹר נִלְכֶה נִזְבַּחַהּ

ג פן יפגענו. פן יפגעך' היה להם לומר, חלף שחלקו כבוד למלכות. פגיעה זו לשון מקרה מנת הורא.

ד תבן. אשטובל'א, היו גובלון חזתן עם הטיט: לבנים. טיוול'א, עושים מטוט ומיג'שין חזתן בחמה, יש ששוקפין חזתן כפג'שן: כתמול שלשם. כח'שך הייטם עושים עד הנה: וק'שיו. ולקטו:

ח ואת מתכנות הלבנים. סכום חשבון הלבנים שהיה כל אחד עושה ליום כשהיה התבן נתן להם, חזתו סכום תשימו עליהם" גם עתה, למען תקבד העבודה עליהם: כי נרפים. מן העבודה הם, לכך לבס פונה חל הבטלה ו"עניקים לאמר נלכה" וגו'. מתכנת. ותכן לבנים" (להלן פסוק יח), ולו נתכנו עללות" (סמואל א ב ג), ו"חית הקסוף המתכן" (מלכס ב יב יג), כלם לשון חשבון הם: נרפים. המלחה רטויה פ'קם ועוובה מהם והם נרפים ממנה, רטריי'ש פלעו:

ה תפריעו את העם ממעשיו. תבדילו ותרחיקו חזתם ממלחכתם, שזומעו לקם וסגורים לגניח מן המלחה. וכך: "פרעיהו חל תעבר ב" (משל ד טו) - רחקה: וכך: "ותפרעו כל עתני" (סס ח כה), "כי פרע הורא" (להלן לב, כה) - נרחק ונתעב: לכו לסבלתיכם. לכו למלחכתם שג' לבס לעשות בכתותכם. חבל מלחכת שעבוד מנדים לח יתה על שבטו של לוי ותמע לך, שהרי משה ויהרן יו'אחים וג'אים:

ה הן רבים עתה עם הארץ. שהעבודה מטלת עליהם, וחזתם משפיתים חזתם מסבלותם, הפסד גדול הורא זה:

ו הנגשים. מגריים היו והשוקרים היו ישרחל. הנג'ש ממנה על פמה

ג ויאמרו משה ואהרן: אם אינך מכיר אותנו בשמו, נסביר לך מיהו - ה' הוא אֱלֹהֵי הָעִבְרִים והוא נִקְרָא עָלֵינוּ, פגש אותנו, ומהתגלותו עלתה ההוראה שעלינו לצאת לעבדו. על כן - נִלְכֶה נָא דָרְךָ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר וּנִזְבַּחַהּ לַה' אֱלֹהֵינוּ פֶּן יַפְגַּעֵנוּ בַדָּבָר אוֹ בַחֲרָב. מלבם הוסיפו שאם לא ישמעו בקולו - ייענשו.

ד ויאמר אלהים מלך מצרים: למה, משה ואהרן, תפריעו את העם ממעשיו בכך שאתם מחדירים לראשיהם של העבדים רעיונות בדבר פולחן זר?! לכו לסבלתיכם, לעבודותיכם ולעסקיכם. אל תציעו הצעות ואל תעסקו בפוליטיקה.

ה ויאמר פרעה: הן רבים עתה עם הארץ, העברים, והשבבתם אתם בדבריכם מסבלתם, מעבודתם. אנו זקוקים לעבודה, ואיננו פנויים לענייני חגים וחגיגות.

ומכאן עובר פרעה לנקוט צעד מעשי: ויצו פרעה ביום ההוא את הנגשים בעם, הממונים מטעמו על עבודת העברים, ואת שטריו, מנהלי העבודה מבני ישראל, לאמר: לא תאספון, לתת תבן לעם ללבן הלבנים כתמול שלשם. לשם הכנת לבנים לשם חומר ומערבבים בו תבן כדי להקשיחו. לבסוף שורפים את הלבנים או מייבשים אותן כדי להקשותן. התבן - הקש הנותר בשדה אחרי קצירת התבואה - חיוני לייצור הלבנים, אך הוא מצוי לרוב וכמעט חסר ערך. על כן היו העבדים מקבלים אותו מן המוכן. כעת גזר פרעה שהתבן לא יינתן עוד לעברים. הם ילכו וקששו להם, יאספו לעצמם תבן מן השדות. ח למרות שעתה יוקדש חלק מזמנם לאיסוף התבן - ואת מתכנת, מכסת, מספר הלבנים אשר הם עשים תמול שלשם, מכסת העבודה שהוטלה עליהם עד כה, תשימו תטילו עליהם, לא תגרעו ממנו - ממספר הלבנים שייצרו עד כה, כי נרפים, עצלים הם. על פן הם צעקים לאמר: נלכה נזבחה לאלהינו". כיוון

ו'יאמר אלהים מלך מצרים למה משה ואהרן' פרעה מטיף מוסר למשה ואהרן, אך אינו מאיים עליהם באופן תקיף, כפי שיכול היה לעשות. ייתכן שמענה מרוכך-יחסית זה של פרעה נבע מכך שזכר את חסדו למשה, שגדל בביתו. לחלופין, ייתכן שהתייחס ביראת כבוד כלפי משה ואהרן, שהיו אנשים זקנים. (ראו רמב"ן).

ז'לא תאספון לתת להם תבן... תכבד העבדה על האנשים' מדוע פרעה לא הורה על ייצור לבנים רבות יותר, אלא על עצירת

לֹא־לֵהִינוּ: תִּכְבֵּד הָעֶבְדָּה עַל־הָאֲנָשִׁים וַיַּעֲשׂוּ־בָהּ^ט
 וְאֶל־יִשְׁעוֹ בְּדַבְרֵי־שָׁקֶר: וַיֵּצְאוּ נְגִשֵׁי הָעַם וּשְׁטָרִיו^י
 וַיֹּאמְרוּ אֶל־הָעַם לֵאמֹר כֹּה אָמַר פְּרַעֲהַ אֵינְנִי נֹתֵן
 לָכֶם תְּבִין: אַתֶּם לָכוּ קָחוּ לָכֶם תְּבִין מֵאֲשֶׁר תִּמְצְאוּ^{יא}
 כִּי אֵין נִגְרַע מֵעֲבַדְתְּכֶם דָּבָר: וַיִּפֶץ הָעַם בְּכָל־אֶרֶץ^{יב}
 מִצְרַיִם לְקִשֵׁשׁ קֶשׁ לַתְּבִין: וְהַנְּגִשִׁים אֲצִים לֵאמֹר^{יג}
 פָּלוּ מַעֲשִׂיכֶם דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ כַּאֲשֶׁר בְּהִיּוֹת הַתְּבִין:
 וַיָּבֹו שְׁטָרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־שָׂמוּ עֲלֵהֶם נְגִשֵׁי פְרַעֲהַ^{יד}
 לֵאמֹר מִדּוּעַ לֹא כָלִיתֶם חֲקֵכֶם לְלִבְּן כְּתָמוּל שְׁלֹשָׁם

ט | וְאֶל יִשְׁעוֹ בְּדַבְרֵי שָׁקֶר. וְאֶל הַגָּזוֹ וַיִּדְבְּרוּ תַמְנִיד בְּדַבְרֵי רוּחַ לִחְמֹל: "נִלְכָה נִזְכָּחָה". וְדוּמָה לוֹ: "וְחִשְׁעָה בְּחִקֶיךָ תַמְנִיד" (תהלים קיט, קיז); "לִמְשָׁל וּלְשַׁנְיָה" (דברים כח, ט) - "וּלְשׂוֹנֵי", "וַיִּסְפַּר" (להלן יח, ח) - "וְחִשְׁתַּעֲנִי". וְאִי חִפְשֶׁר לֹמֵר יִשְׁעוֹי לָשׁוֹן "וַיִּשַׁע ה' חָל קָבַל... וְחָל תָּוִן וְחָל מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה" (בראשית ז, ד-ה) וּלְכַרְשׁ 'חָל יִשְׁעוֹי - חָל יִשְׁעוֹ, שָׁחַס כֵּן הָיָה לוֹ לְכַתֵּב: 'וְחָל יִשְׁעוֹ חָל דְּבַרֵי שָׁקֶר' חו 'לְדַבְרֵי שָׁקֶר' כִּי כֵן גִּזְרַת פֶּלֶס: "יִשְׁעָה הָחֵדָּם עַל נִשְׁהוֹ" (ישעיה יז, ז), "וְלֹא שָׁעוּ עַל קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל" (סם לח, ח), "וְלֹא יִשְׁעָה חָל הַמְּזִפְחֹת" (סם יח, ח), וְלֹא מִנְחָתֵי שְׁמוֹשׁ שָׁל פִּי"ת סְמוּכָה לְחִזְקֵיהֶם. חָבַל חָחַר לָשׁוֹן דְּבֹר כְּמַתְעַשֶׂק לְדַבֵּר בְּדַבֵּר נֹפֵל לָשׁוֹן שְׁמוֹשׁ פִּי"ת, כְּגוֹן: "הַנְּדַבְרִים בְּךָ" (ויחזקאל כג, ט), "וַתִּדְבַּר מֵרִים וְחִזְקֵיךָ פִּנְיָה" (במדבר יב, ח), "הַמְּלִאךָ הַדְּבָר בִּי" (זכריה ד, ח), "לְדַבֵּר בְּסִי" (דברים יח, ט), "וַיִּחְדָּבְרָה בְּעַדְתֶּיךָ" (תהלים קיט, טו), חָף פָּחוּ, "חָל יִשְׁעוֹ בְּדַבְרֵי שָׁקֶר" - חָל יִהְיוּ נְדַבְרִים בְּדַבְרֵי שׂוֹא וְהִבְאִי:

יא | אַתֶּם לָכוּ קָחוּ לָכֶם תְּבִין. וַנְּרִיכִים חֲתָם לִילְכָךְ בְּזִרְיוֹת "כִּי חִין נִגְרַעוּ דְבַר מִכָּל

שפרעה אינו מכיר את האל הזה, ומכיוון שהעברים לא נהגו בפולחן זה מעולם, הוא לא ראה בדברי משה ואהרן אלא דברי הבל המושכים את לב העברים העצלים והמשביתים אותם ממלאכתם. ט תִּכְבֵּד הָעֶבְדָּה עַל הָאֲנָשִׁים באמצעות השארת מכסת העבודה בעינה בלא אספקת התבן, וַיַּעֲשׂוּ בָהּ, וכיוון שלא יהיה להם פנאי, אֶל יִשְׁעוּ, יעסקו בְּדַבְרֵי שָׁקֶר.

י | וַיֵּצְאוּ נְגִשֵׁי הָעַם וּשְׁטָרִיו, וַיֹּאמְרוּ אֶל הָעַם לֵאמֹר - כֹּה אָמַר פְּרַעֲהַ: "אֵינְנִי נֹתֵן לָכֶם תְּבִין. יא אַתֶּם לָכוּ קָחוּ לָכֶם תְּבִין מֵאֲשֶׁר תִּמְצְאוּ כִּי, כאשר אין נִגְרַע מֵעֲבַדְתְּכֶם דָּבָר".

יב | וַיִּפֶץ, התפזר הָעַם בְּכָל שְׂדוֹת אֶרֶץ מִצְרַיִם לְקִשֵׁשׁ, לאסוף קש לעשותו תְּבִין, שהוא קש מחותך. יג | וְהַנְּגִשִׁים אֲצִים, ממהרים, או: דוחקים בהם למהר⁴⁷ לֵאמֹר: פָּלוּ, סיימו מַעֲשִׂיכֶם דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ, כַּאֲשֶׁר בְּהִיּוֹת הַתְּבִין. הם דרשו מהעם להזדרז כך שתפוקתם תשתווה לתפוקתם הקודמת.

יד | וַיָּבֹו שְׁטָרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר שָׂמוּ עֲלֵהֶם נְגִשֵׁי פְרַעֲהַ. השוטרים היו אנשי מעלה הגונים בעלי מעמד בקהל ישראל⁴⁸, אשר מונו כמנהלי עבודה זוטרים. לא היתה להם סמכות של ממש, אך הם היו אחראים לעבודה כלפי הנוגשים, וכאשר לא סופקה המכסה - הוכו. לֵאמֹר: מִדּוּעַ לֹא כָלִיתֶם חֲקֵכֶם, הקצבה המוטלת על העם לְלִבְּן כְּתָמוּל שְׁלֹשָׁם, גַּם תָּמוּל גַּם הַיּוֹם?

לבנים ובהן תבן

תבן

אספקת התבן? ייתכן שבכך ביקש לחסוך את הטרחה שבאיסוף התבן. מלבד זאת, כיוון שאת הלבנים מייצרים לצורך בניינים, יש להתאים את קצב הכנתן לקצב עבודת פועלי הבניין ולמספרם. עודף לבנים היה עלול לגרום לבעיות. מאחר שפרעה לא היה מעוניין בהגדלת התפוקה, אלא בלחיצת העברים, הכנעתם ושבירת רוחם, הוא העדיף להכביד את העבודה באופן זה.

גַּם־תִּמְנֹל גַּם־הַיּוֹם: וַיָּבֹאוּ שְׂטָרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּצְעֲקוּ
 אֶל־פְּרַעֲהַ לֵאמֹר לָמָּה תַעֲשֶׂה כֹה לַעֲבָדֶיךָ: תָּבֵן אֵין
 נָתַן לַעֲבָדֶיךָ וּלְבָנִים אֹמְרִים לָנוּ עֲשׂוּ וְהִנֵּה עֲבָדֶיךָ
 מִפְּסִים וְחֲטָאֵת עֲמֹךְ: וַיֹּאמֶר נִרְפִים אַתֶּם נִרְפִים עַל־
 כֵּן אַתֶּם אֹמְרִים נִלְכָּה נִזְבַּחַה לַיהוָה: וְעַתָּה לָכוּ
 עֲבְדוּ וְתָבֵן לֹא־יִנְתֵן לָכֶם וְתָכֵן לְבָנִים תִּתְּנוּ: וַיֵּרְאוּ
 שְׂטָרֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶתֶם בָּרַע לֵאמֹר לֹא־תִגְרְעוּ
 מִלְּבַנְיָכֶם דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ: וַיִּפְגְּעוּ אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־
 אַהֲרֹן נֹצְבִים לִקְרֹאתֶם בְּצִאתֶם מֵאֶת פְּרַעֲהַ: וַיֹּאמְרוּ
 אֱלֹהִים יֵרָא יְהוָה עֲלֵיכֶם וַיִּשְׁפֹּט אֲשֶׁר הִבְאַשְׁתֶּם
 אֶת־דִּיחָנוּ בְּעֵינַי פְּרַעֲהַ וּבְעֵינַי עֲבָדָיו לַתִּת־חֶרֶב
 בְּיָדֶם לְהַרְגֵנוּ: וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי

מפטיד

חֹמְקִים לָהֶם: מִדּוּעַ לֹא כָלִיתִם גַּם תִּמְנֹל
 גַּם הַיּוֹם חִיךְ הַקְּעֹב עֲלֵיכֶם לִלְבֵן פְּתִמּוֹל
 הַשְּׁלִטִי, שְׁהוּא יוֹם שְׁלִטְנֵי חִתְמוֹל, וְהוּא
 הָיָה פְּהִיזֵת הַתָּבֵן נָתַן לָהֶם: וַיָּבֹאוּ לְשׁוֹן
 וַיִּפְעֲלוּ, הִפּוּ מִיַּד חִחְדִּים, הִנְנוּגְשִׁים הַפּוֹס:

יח וְתָכֵן לְבָנִים. חֲשַׁבּוֹן הַלְּבָנִים, וְכֵן: "חֵת
 הַכֶּסֶף הַמִּתְּפָן" (מלכים ב' יב, ט) הַפְּנֹנִי, כְּמוֹ
 שְׁאֵמֹר בְּעֵנָן: "וַיִּצְרְוּ וַיִּמְנוּ חֵת הַכֶּסֶף"
 (סס ח):
 יט וַיֵּרְאוּ שְׂטָרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל. חֵת חֲנִיקָה
 הַנִּקְדִּים עַל יָדֶם, "פְּרַעַ" - רָחוּ חֹתֶם
 פְּרַעַה וְנָרָה הַמוֹנֵחַת חֹתֶם פְּהַכְּבִידֶם
 הַעֲבֹדָה עֲלֵיהֶם "לֹא־מֵרָ: לֹא תִגְרְעוּ"
 וגו':
 כ וַיִּפְגְּעוּ. חֲנִשִּׁים מִיִּשְׂרָאֵל, "חֵת מִשֶּׁה
 וְחֵת חֲהֲרֵן" וגו'. וְדַבְּרוּנוּ חֲמֵרוֹ, כֵּל
 'נָשִׁים' וְנָשִׁים' דָּתָן וְאֶבְרָהָם הָיוּ, שְׁנֵי־מֵרָ
 פְּהָם: "יִצְחָו נָצְבִים" (מגדל טז, ס):

טז וּלְבָנִים אֹמְרִים לָנוּ. הַנְּנוּגְשִׁים, "עֲשׂוּ"
 כְּמִנְיֵן הַדְּחָשׁוֹן: וְחֲטָאֵת עֲמֹךְ. חָלוּ
 הָיָה נְקוּד פִּתְחֵי הַיִּתֵי חֹמְרָ שְׁהוּא
 דְּבִיק - וְדָבַר זֶה חֲטָאֵת עֲמֹךְ הוּא. עֲבָשׁוּ
 שְׁהוּא קִמְנוּ, שֶׁם דָּבַר הוּא, וְכֵן פְּרִוּשׁוֹ,
 וְדָבַר זֶה מִכִּיחַ חֲטָאֵת עַל עֲמֹךְ, פְּחָלוּ
 פְּתוּב: "חֲטָאֵת לְעַמְּךָ, כְּמוֹ: "כְּבֹחֲנָה בֵּית
 לָחֶם" (דִּית ח, ט) שְׁהוּא כְּמוֹ לְבֵית לָחֶם,
 וְכֵן הַרְפָּה:

טו וַיָּבֹאוּ שְׂטָרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיִּצְעֲקוּ אֶל פְּרַעֲהַ לֵאמֹר: לָמָּה תַעֲשֶׂה כֹה
 לַעֲבָדֶיךָ?! טז מצד אחד, תָּבֵן אֵין נָתַן לַעֲבָדֶיךָ, ומצד שני, לְבָנִים
 אֹמְרִים לָנוּ "עֲשׂוּ!" וְהִנֵּה עֲבָדֶיךָ - אנחנו מְכִים, וְחֲטָאֵת, חסרון
 הַלְּבָנִים ממילא ייפול על עֲמֹךְ, ולא הועלת כלום בגזרתך.

אף על פי שלא היה בדברי השוטרים שמץ מרד בפרעה, פרעה
 חשש שדבריהם מונעים, בין היתר, מן התקוות שנטעו משה ואהרן
 בעם. יז כיוון שתלה את היקלטותן של התקוות הללו בקרב ישראל
 בכך שהיו בטלים מדי ממלאכה, החליט פרעה להכביד עוד את
 עולו - וַיֹּאמֶר פרעה: נִרְפִים אַתֶּם, נִרְפִים. על כֵּן אַתֶּם אֹמְרִים: "נִלְכָּה
 נִזְבַּחַה לַיהוָה". יח וְעַתָּה לָכוּ עֲבְדוּ, וְתָבֵן לֹא יִנְתֵן לָכֶם, וְתָכֵן, מספר
 הַלְּבָנִים תִּתְּנוּ.

יט וַיֵּרְאוּ שְׂטָרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶתֶם, את עצמם, בְּמַצַּב רָע, לֵאמֹר: לֹא
 תִּגְרְעוּ מִלְּבַנְיָכֶם דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ. לא נמצא מוצא לשוטרים. הם הוכו
 בשל אחריותם לסיפוק כמות לבנים שהעם אינו מסוגל לייצר, ולא
 יכלו לחמוק מכך. כ וַיִּפְגְּעוּ, השוטרים פגשו אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אַהֲרֹן
 נֹצְבִים, עומדים לִקְרֹאתֶם בְּצִאתֶם מֵאֶת פְּרַעֲהַ, ביציאה מארמון פרעה
 או בדרך. כא וַיֹּאמְרוּ השוטרים אֱלֹהִים: יֵרָא ה' עֲלֵיכֶם וַיִּשְׁפֹּט אֶתְכֶם,
 על אֲשֶׁר הִבְאַשְׁתֶּם, הסרכתם אֶת רִיחָנוּ, פגמתם בשמנו הטוב
 בְּעֵינַי פְּרַעֲהַ וּבְעֵינַי עֲבָדָיו, ועתה יש להם אמתלה כלפינו, שיש בה
 כדי לַתֵּת חֶרֶב בְּיָדֶם לְהַרְגֵנוּ. השוטרים הבינו שהכבדת השעבוד לא
 נבעה מצרכים כלכליים אמתיים של פרעה אלא מרצונו לדכא את
 רעיונות המרד החדשים שעוררו משה ואהרן.

כאן לראשונה פנה משה אל ה' ביזמתו: כב וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה אֶל ה' וַיֹּאמֶר: